

5 220
Biblioteca Sc. de Cînt. Bis.
Seminarul Teologic Cluj

3714/1
Ct. 4863

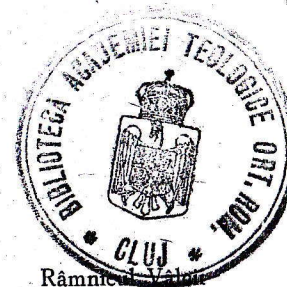

e Rovența

ologie din București

Diplomat în Teologie la Universitatea din Oxford

Interpretarea Scripturii după Origen

Râmnicul Văloii

Tipografia „Cozia”

a Sf. Episcopii a Râmnicului Noului Severin

1 9 2 9

BIBLIOTECA

Inv. nr.

2710

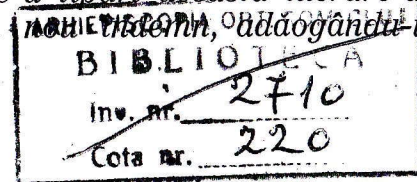
Cota nr.

220

Prefață.

Lucrarea aceasta a fost alcătuită la Atena unde am putut avea toată tihna să străbat în original prin operele biblice ale scriitorilor creștini din primele veacuri, atât pentru un folos exegetic cât și lingvistic. **Origen** mi-a atras prima luare aminte prin prioritatea lui cronologică în studiul biblic și pentru importanța operilor lui pe acest tărâm. Am găsit deci interesant să extrag principiile lui călăuzitoare pentru interpretarea Scripturii, mai ales că un asemenea studiu n'a găsit o treatare mai amănunțită nici la noi și nici chiar în țările cu literatură biblică foarte dezvoltată. Cât privește însemnătatea acestui subiect, aceasta poate fi întrevăzută chiar din primul capitol al acestei lucrări.

Cu manuscrisul gata, am avut apoi norocul ca în călătoria spre țara unde a predicat Mântuitorul, să pot trece și prin locul unde înfloria odinioară, ca și astăzi, marea cetate a **Alexandriei**. Acolo gândul mi-a împropătat în minte, ca un ecou prin milenii, marea activitate și operă biblică întreprinsă de **Origen** cu tahigrafii lui, în același ținut unde înainte de el iudeul **Filon** încercase pentru legea veche o interpretare prin alegorie, după ce încă și mai înainte cei șaptezeci dăduseră în traducere „**Septuaginta**“, cea care avea să fie tiparnița limbii Noului Testament. Acolo a fost odată creierul lumii și totodată centrul studiului biblic! Ideia de-a tipări această lucrare a căpătat acolo un

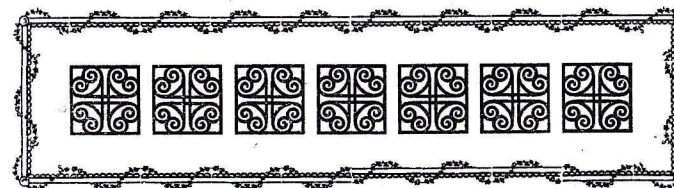
însă un capitol nou, cel care privește „mediul în care a dezvoltat Origen opera lui biblică”.

În acel mediu în care culoarea cerului împreună cu întinsul mării și murmurul Nilului au adăpostit o civilizație caracterizată prin o continuă efortare de-a grăi cu divinitatea, interpretarea Scripturii a luat o direcție specială: cea **alegorică**. Origen însuși a adoptat și sistematizat această metodă. În chip și pânăla ce punct a reușit el să pătrundă în spiritul Scripturii prin metoda lui proprie, se va vedea din acest studiu.

AUTORUL

BIBLIOGRAFIE. Isvorul de seamă pentru această lucrare îl formează însăși operele lui Origen. Celelalte scrieri menționate au folosit numai pentru anumite puncte din subiect.

1. **Operele lui Origen** după colecția *Migne P. G.* vol. XI-XVII, îndeosebi vol. XI, XII, XIII, XIV și XVII.
2. **Β. ΓΕΩΡΓΙΑΔΟΥ:** Ο Ωριγένης ὡς ἐρμηνευτὴς τῶν ἁγίων Γραφῶν κατὰ τοὺς ἁγίους πατέρας καὶ διδασκάλους τῆς Ἐκκλησίας κ. τ. λ. (în *Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια* din Constantinopol, anii 1885—1886).
3. **Eugène de Faye:** *Origènes* (1923) și *Esquisse de la pensée d'Origène* (1925).
4. **Mangenot:** art. *Allégories bibliques* și *Interpretation de l'écriture* în *Dictionnaire de la foi catholique*.
5. **W. R. Inge:** art. *Alexandrian Theology* în „*Encyclopedia of Religion and Ethics*”.
6. **Joh. Geffeken:** art. *Allegory*, acelaș volum.

INTERPRETAREA SCRIPTUREI DUPĂ ORIGEN

CAPITOLUL I.

Opera biblică a lui Origen și mediul în care s'a dezvoltat.

1). Introducere. — 2). Interpretarea Scripturii înainte de Origen, la Iudei și creștini. — 3). Origen și opera lui biblică. 4). Mediul în care dezvoltă Origen interpretarea Scripturii.

1). Toate ramurile de știință cultivă mai mult ca niciodată învățămintele istoriei în tratarea diferitelor chestiuni ce interesează prezentul. Această simpatie pentru expunerea istorică e atât de accentuată în universități, încât studențimea se plânge de-o invadare a istoriei în toate ramurile de specializare. Deși istoricul unei ramuri de cultură științifică poate îmbrăca uneori o formă de erudiție puțin plăcută, trebuie recunoscut că nu-i progres decât pe baza cunoașterii trecutului. Numai acel ce cunoaște încercările trecutului poate năzuî să pășească o treaptă mai sus pe scara viitorului și a progresului.

Nu-i deci de mirare că ramurile de cultură teologică se adapă în deosebi din cuvântul istoriei. Teologia nu se poate înțelege decât prin prisma istoriei. În teologie, progresul nu se certifică, ca în știința empirică, după o scară evolutiv suitoare spre veacurile noi, ci după epoca sau personalitatea care a întrupat și trăit preocupările religioase mai alături de Dumnezeu. Totodată, erorile religioase ale trecutului pot să reînvie sub diferite forme și deci preîntâmpinarea lor ne obligă să ne scoborâm spre izvorul lor istoric. Deaceia, ramurile teologice, chiar cele înafară de sfera istorică propriu zisă, se reazimă toate pe istorie: cea a dogmelor, a sectelor, a canoanelor, etc.

Interpretarea Scripturei e legată deasemenea de cunoașterea istorică a desvoltărei ei, căci citirea și explicarea cărților sfinte este o îndeltnicire tot așa de veche ca și creștinismul. Istoricul exegezei e deci tot atât de folositor pentru interpret, precum e istoria dreptului pentru un jurist. Studiile biblice au luat înadevăr o așa desvoltare, încât orice chestiune poate fi înfățișată cu o bogată bibliografie modernă. Sunt însă puțini acei cari înainte de-a folosi păreriile unui critic modern, oricât de autorizat, să fi trecut mai întâi prin volumele și interpretările celor vechi, spre a desprinde din istoricul exegezei diferitele păreri și metode de interpretare. Un asemenea studiu este totuși de mare folos interpretului și poate da oricărui creștin o lumină deosebită de felul cum trebuie să citească și să explice sfânta Scriptură.

Un mare interes prezintă din acest punct de vedere *Origen și metoda lui de interpretare*. El e primul mare interpret și critic biblic și totodată metoda lui de interpretare e foarte diferită de cea modernă, dar prezintă un sistem bine definit, numit *alegoric*. Acest sistem pare ciudat și aparte față de timpul nostru, dar acest fapt nu răpește lui Origen marele merit de a fi creiat cel dintâi o nouă ramură în teologie, cea a studiului biblic. El e primul care încearcă să pună acest studiu pe baze științifice și să-l coordoneze într'un sistem de interpretare, ceea ce îl face vrednic de-o amănunțită cunoaștere.

2). Citirea și interpretarea Scripturei era în mare cinste atât la *Iudei* cât și la primii *creștini*. Înainte de-a clădi sistemul său propriu, Origen avea deci înaintea lui o bogată tradiție de interpretare. Deaceia e nevoie de-a considera contribuția lui în legătură cu obiceiul de interpretare la Iudei și creștini, înainte de el. Pe lângă aceasta, va fi nevoie să analizăm pe scurt condițiile mediului în care își desvoltă Origen metoda lui de interpretare, care se desprinde din operele lui exegetice.

La *Iudei*, interpretarea Scripturei forma o datorie de primul rând. Decând șirul profețiilor fusese intrerupt și cuvântul lui Dumnezeu încetase de-a se mai înfățișa sub litera scrisă a unor trimiși inspirați, Iudaismul se alăturase tot mai mult de citirea și interpretarea biblică, îndeosebi a *legii* și *profețiilor*. Fariseii și Scribii în genere aveau această datorie și arătau o deosebită iscusință în a tălmăci scrierile sfinte.

Orice Iudeu mai cultivat și priceput căuta să îndeplinească aceiași datorie, după puterile lui, căci prin citirea și tălmăcirea Scripturei folosia nu numai viața morală a poporului, dar se da și un răspuns la chestiunile cari priveau venirea lui Messia. Deaceia, însuși Mântuitorul poruncește Iudeilor: *Cercetați Scripturile, căci voi gândiți că întrânsele aveți viață vecinică și acestea sunt cari mărturisesc pentru mine*" (Ioan 5, ³⁹). Tot El îi mustră că nu cred în persoana Lui, pentru că nu cred în cele scrise de Moise despre El (Ioan 5, ⁴⁶⁻⁷). De altă parte, Iudeii căutau să sprijine tot pe Scriptură atacurile lor împotriva Mântuitorului (Ioan 7, ⁵²), dar erau zdrobiți în încercarea lor de sensul Scripturei pe care însuși Iisus îl punea în fața lor, fără ca să poată a-i mai răspunde împotriva (comp. Matei 22, ⁴¹⁻⁴⁶).

Iudeii din Palestina și din răsărit interpreta Scriptura mai mult după sensul *literal*, pe când cei din Alexandria și Egipt o tălmăciau mai mult în chip *alegoric*. Aceștia din urmă se aflau într'un mediu păgân foarte înaintat din punct de vedere intelectual, ceeace îi silea să fie în legătură cu filosofia păgână. Din această pricină a născut în Alexandria tendința de-a introduce în Scriptură unele idei filosofice păgâne și totodată de-a sprijini asemenea idei filosofice pe litera Scripturei. Iudeii din Alexandria căutau astfel să concilieze prin un sincretism religios, datele Scripturei cu cele ale filosofiei și culturai grecești. În acest scop interpretarea Scripturei în mediul iudaic din Alexandria se distinge printr'o metodă *alegorică*.

Iudeul *Filon* este cel mai strălucit reprezentant al acestei metode de interpretare. Se pare că această metodă nu-i inventată de el, ci că ar fi fost practică și înainte de el de alții, derivând probabil din Haggada. Filon însă e acela care dă între Iudei un sistem de interpretare alegorică. Alături de sensul literal al Scripturei, pe care îl recunoaște și Filon, el găsește și un sens *spiritual*, acel care-i după el „*sufletul Scripturei*". Ținându-se de sensul spiritual, Filon a interpretat simbolic Pentateuhul, unde persoanele sunt alegorizate. *Adam* e de pildă un simbol al omului pământesc și muritor; *Cain* al egoismului, *Enoch* al căinței, *Noe* al dreptății și așteptărei, *Iosef* e simbol al înțelepciunii politice, etc. etc. Așa dar, persoanele din Pentateuh ar fi simboale a diferite chipuri și particularități ale sufletului omenesc.

Nu numai atât, dar animalele cași locurile, sărbătorile și diferite alte lucruri din Pentateuh au un înțeles simbolic după Filon. Așa Egiptul, e simbol al cărnei și suferințelor, Chanaan al lucrurilor rele, șarpele al poștei, ș. a.

În genere, se poate spune că Filon admitea un sens literal și istoric, dar numai în substanță, nu în amănunte. Adam e după el cu adevărat primul om, însă istoria despre el, despre paradis și despre arborii din acesta, despre șarpe, despre căderea și alungarea din paradis, sunt cea mai mare parte *simboale* a unor idei mai înalte ¹⁾. După Filon deci, sen-

1) De Migrat. Abra. I 450 (după studiul lui B. Γσωργιζου op. cit. pag. 531-2).

sul alegoric e sufletul Scripturei, pecând înțelesul literal e numai corpul ei.

Alegoria lui Filon naște dintr'un motiv *apologetic*. Din cauza disprețului grec față de cărțile iudaice, el a încercat să apere Scriptura, alegorizând sensul pentru a o face accesibilă filosofiei grecești ¹⁾.

Tot o interpretare alegorică a Scripturei aveau sectele iudaice, cea a *Terapeuților* și cea a *Essenilor*. Studiul Scripturei era mult folosit de aceste secte, însă o alegorizau, socotind că cele spuse sunt doar imaginea (ὁπνοια) unui înțeles ascuns.

Terapeuții erau o sectă iudaică răspândită în multe părți, dar centrul lor de înțelegere se afla tot în Egipt, lângă Alexandria. Filon însuși ne-a lăsat multe amănunte despre aceștia, pe care le reproduce și Eusebiu în *istoria bisericească* a lui (II. 17, ³⁻²³), mai ales că acesta îi consideră ca fiind creștini. Chipul lor de-a interpreta Scriptura ne este descris pe larg: „*explicarea cărților sfinte se face la ei prin figuri și alegorii* (δι' ὁπνοιαῶν ἐν ἀλληγορίαις); *acești oameni socotesc că legea întreagă se aseamănă unei viețuitoare, al cărei trup îl formează rândurile scrise, iar sufletul e sensul cel nevăzut și ascuns în cuvinte* (σῶμα μὲν ἔχειν τὰς ῥητὰς διατάξεις, ψυχὴν δὲ τὸν ἀποκακούμενον τὰς λέξεσιν ἄορατον νοῦν)... *Ei explică alegoric, deoarece cred că cuvintele nu sunt decât figuri și semne de lucruri ascunse ce se descoperă prin alegorie* (...ἀλληγοροῦντες, ἐπειδὴ σύμβολα τὰ τῆς ῥητῆς ἐρμηνείας

1) art. Allegory in Encycl. of Ethics and Religion (vol. I p. 329).

νομίζουσιν, ἀποκεκρυμμένης φύσεως, ἐν ὁπνοιαῖς δηλουμένης) ¹⁾.

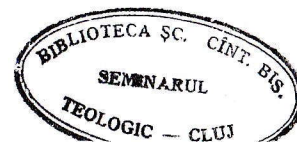
Vom vedea că Origen, el însuși din Alexandria cași Filon și Terapeuții, va folosi ceva din sistemul acesta alegoric în interpretarea Scripturei.

La *creștini*, primele începuturi de explicare a cărților din Vechiul Testament se găsesc în scrierile Noului Testament. Mântuitorul însuși a lăsat în Evanghelii explicarea mai multor părți din V. T. Sfinții apostoli și scriitorii N. Testament citează deasemenea și explică uneori versete din V. T. Dovezi se pot găsi pretutindeni în Evanghelii, Faptele apostolilor și Epistole. Interpretarea textelor citate din V. T. urmează în genere după sensul *literal-istoric*. Așa e de pildă interpretarea pe care o face Mântuitorul la legile și unele porunci din legea mozaică.

Alteori însă, deși mai rar, interpretarea din N. T. urmează după un sens *figurat* sau *alegoric*, mai ales în epistola către Ebrei și în cea către Galateni.

În biserica creștină, explicarea Scripturei avea un loc de seamă în serviciul divin, după cum fusese de fapt obiceiul și în sinagoga iudaică. După citirea unor pericope, în biserică, cineva explica cele citite, acesta putând să fie apostol, episcop, sau chiar și dintre laici. Obiceiul acesta s'a continuat și desvoltat apoi, încât citirea și explicarea unor părți din Scriptură, mai ales din N. T., forma o parte strâns legată de serviciul liturgic.

1) După Filon, citat de Eusebiu în Ist. bis. II. 17. 20 și II. 17. 10.

Astfel, sf. *Iustin Martirul* († 165 d. Hr.) descrie rânduiala serviciului liturgic care se săvârșia în fiecare Duminică și spune că în adunarea creștinilor „se citesc memoriile apostolilor sau scrierile profeților”, prin aceasta trebuie să înțelegem părți din Noul și Vechiul Testament. După citirea unor asemenea pericope, Sf. Iustin ne spune mai departe că primul stătător (ὁ πρῶτος), adică preotul sau episcopul, făceau prin graiu o explicare și îndemn pentru imitarea acestor lucruri bune ¹⁾.

Explicarea Scripturei era deci legată de predică și făcea parte în această formă din serviciul divin. Insuși slujitorul bisericii o făcea, dar era îngăduit și laicilor să vorbească spre a explica cuvintele Scripturei.

Primele scrieri creștine arată totodată cât era de obișnuită cunoașterea și studiul Scripturei la creștini. Scrierile apostolice sunt pline de citate din Scriptură, atât din Vechiul cât și din Noul Testament. La fel au continuat apologetii și scriitorii veacului al doilea, ca *Iustin Martirul*, *Teofil de Antiohia*, *Irineu* și *Clement Alexandrinul*. Toți aceștia însă interpretau și citau locurile din Scriptură în chip sporadic, fără să se ocupe de-o interpretare sistematică. Cât privește felul de interpretare, primii scriitori creștini urmau în genere sensul literal istoric, după pilda din Noul Testament.

Se observă totuși că interpretarea alegorică domină în unele scrieri, cum e în *epistola lui Barnaba* și în *Păstorul lui Herma*. Deaseme-

¹⁾ *Iustin Martirul*: Prima apologie cap. 67 în Migne P. G. vol. VI col. 429.

nea, *Clement Alexandrinul*, primul stâlp al școalei alexandrine după Panten, arată o mare înclinare în scrierile lui pentru o interpretare alegorică a Scripturei. Clement a încercat la creștini, precum Filon la Iudei, apropierea Scripturei și ideilor creștine de filosofia păgână. Când Clement afirmă că înțelegerea Scripturei nu-i cu puțință oricărui om, din cauza adevărilor profunde cari se ascund în ea și cari pot fi înțelese numai după o lungă inițiere, el concepe interpretarea Scripturei ca un fel de atribuție a unor aleși, o indeletnicire aristocrată între creștini ¹⁾.

Până la Origen, există deci o lungă tradiție pentru citirea și folosirea locurilor din Scriptură pentru nevoile sufletești ale creștinilor cât și pentru apărarea acestora împotriva atacurilor din afară. În genere, creștinii citau Scriptura după sensul literal, dar se văd și înclinări către o interpretare alegorică. *Irineu* (140-202 d. Hr.) arată cel dintâi un interes mai mare pentru chestiunile biblice. Dar nici el nu încearcă în scrierile lui să rezolve chestiunile cari se legau de studiul și textul Scripturei, spre a ne da astfel un sistem de interpretare.

3). *Origen* (cam 185-254 d. Hr.) e cel dintâi creștin care își ia sarcina unui studiu al Scripturei în chip sistematic și larg. El e primul care scrie *comentarii* și *omilii exegetice* asupra cărților sfinte și totodată primul care simte că studiul biblic e în legătură cu cel al autenticității textului: *exgeza* și *critica textuală* încep *principiul lor dela Origen*.

¹⁾ *Stromata*: Migne P. G. tom. VIII col. 364.

Operile lui exegetice au fost considerabile. Timpul n'a păstrat tot ceea ce a scris el, totuși posedăm încă o mare parte în original, sau în traducere latină. Studiul biblic l-a început încă de tânăr. Chiar din timpul vieții tatălui său, martirul *Leonida*, Origen arăta o deosebită măiestrie în mânuirea Scripturii.

Pentru erudiția și faima lui, el e chemat în fruntea școalei catehetice din Alexandria, ca urmaș al dascălului său *Clement*, deși Origen nu avea decât vre-o 18 ani. Așa începe el la anul 202-203 d. Hr. să strângă în jurul acestei școale pe întâii săi studenți. Studiul Scripturii juca un rol foarte important în programul lui, așa că școala catehetică era în același timp și prima școală a unui institut biblic. Origen avea atâta instruire și memorie, încât putea să recite pe din afară, în același timp și în chip exact, versete din Scriptură și din autori greci ¹⁾. Totodată a învățat ebraica pentru a putea citi în original Vechiul Testament. Poate fi socotit deci ca primul scriitor creștin în afară de Iudaism, care introduce ebraica în studiul teologic.

Această personalitate a continuat studiul biblic, tot timpul vieții, lăsând o mulțime de opere scrise, de-o întindere voluminoasă. El a scris comentarii și omilii exegetice asupra celor mai multe dintre cărțile Vechiului și Noului Testament: în *Geneză*, *Exod*, *Levitic*, *Numeri*, *Deuteronom*, *Iosua Navi*, *Judecători*, *Regi*, *Iov*, *Psalmi*, *Proverbe*, *Cântarea Cântărilor*, *Isaia*,

1) *...quam totam memoriae ita commendaverit, ut locos omnes ex tempore, etiam libris inconsultis, apposite recitaret.* (Daniel Huft. *Origenianorum*, Migne P. G. vol. XVII, col. 699).

Ieremia, *Plângeri*, *Ezechiel* și *Osea* din V. T., iar din N. T.: asupra Evangheliei după *Matei*, *Luca*, *Ioan*, *Faptele apostolilor* și *Epistolele sf. ap. Pavel*. Multe din acestea s'au păstrat numai în chip fragmentar, sau numai în traducere latină ¹⁾.

Dar Origen are și meritul de-a simți cel dintâi că pentru a putea interpreta, trebuie stabilită întâi autenticitatea textului. În acest scop a interpretat el o altă operă pe terenul biblic: *Hexapla*. El voia să pună în coloane alăturate diversele Texte ale Vechiului Testament, adică originalul ebraic, traducerea greacă a Septuagintei și Versiunile grecești ale lui *Simmachus*, *Theodotius* și *Aquila*s. Din compararea textelor, cineva putea să aibă dintr'o vedere varietățile textului și să stabilească astfel forma lui originală. *Hexapla* servea deci ca un fel de sinopsă biblică, în care se putea urmări textul de interpretat și se întăria convingerea autenticității împotriva Iudeilor și păgânilor. În acest chip, Origen urmărea un scop strâns legat de cel al comentariilor lui, căci critica textului este cel mai prețios auxiliar al exegezei. Se poate spune deci că și *critica textuală începe tot de la Origen*. Studiile biblice moderne ne-au obișnuit cu alăturarea și compararea textelor, dar pentru epoca lui Origen, planul și scopul lui din *Hexapla* apar ca o inovație de-o grandioasă întreprindere. Opera nu s'a păstrat decât

1) Vezi colecția *Migne*, vol. XII, XIII, XIV și XVII. *Eusebiu* arată că sunt scrise la Alexandria: 5 vol. în Ioan, Plângerile lui *Ieremia*, în *Geneza*; iar la Cesareea: cele în *Isaia*, *Iezechiel* (25 vol.), *Cântarea Cântărilor* (30 volume ajunse la *Eusebiu*) *Eusebiu*: *Ist. bis.* Migne P. G. XX 577.

în mică măsură, atât din cauza volumului prea mare cât și poate din pricina puținei utilități pentru veacurile următoare. S'a putut reconstitui însă destul, încât să ne poată da o idee de ceea ce trebuie să fi fost în forma ei dintâi.

Ce nevoi au împins pe Origen să creieze studiul biblic ca o ramură nouă în teologia creștină? Era studiul biblic din opera lui un produs al chemării launtrice, sau era impus de cerinți dinafară?

Eugène de Faye crede că în ciuda operilor biblice ale lui Origen, acesta ar fi numai la suprafață un exeget, căci în realitate el era un dogmatician. Exegeza ar fi folosit lui Origen numai ca un vehicul de cunoștințe în sprijinul doctrinei ce voia să desvolte. Origen ar fi mai mult un filosof religios decât un interpret biblic¹⁾.

Părerea aceasta pare îndreptățită dacă exegeza în sine e înțeleasă numai ca mijlocul prin care să desprindem doctrina Scripturii. Origen era înclinat spre doctrină ca orice grec și ca orice fiu al mediului alexandrin. Totuși, dacă ar fi să vorbim în termeni moderni, *specialitatea* activității religioase a lui Origen a fost pe tărâmul biblic. Mai mult de patru cincimi din operele lui conservate sunt ocupate de comentariile și hexapla lui, iar extinderea lor trebuie să fi fost încă și mai mare față de celelalte opere dacă s'ar fi păstrat toate. Pe lângă motivul acesta scos din volumul operilor biblice, trebuie adăugat că pentru acestea el a pus atâta studiu migălos, atâta timp și pasiune, încât Origen e exeget întâi de toate, ceea ce

1) *Eugène de Faye*: *Esquisse de la pensée d'Origène* p. 30 și 41.

nu-l împiedică să fie totodată însemnat și în alte ramuri: doctrină, apologetică ș. a.

4). Studiul Scripturii însă avea să se desvolte pentru Origen într'o atmosferă destul de complicată.

Mediul alexandrin îi oferea o metodă alegorică pentru interpretare. Înaintașii săi, Panten și Clement Alexandrinul, îl învățaseră să încline spre această metodă. Deasemenea, marele interpret iudaic Filo, alexandrin cași Origen, pusese alegoria ca un sistem de interpretare în Vechiul Testament. Chiar Gnosticii, produs tot al speculațiunii alexandrine, nu făceau decât să interpreteze Scriptura tot în chip alegoric: *Herakleon*, primul comentator al Evanghelistului Ioan urmase această metodă și Origen avea în față comentariul lui *Herakleon* când a scris la răndu-i comentariul său în ev. după Ioan. Chiar și mentalitatea păgână era cuprinsă de obiceiul de-a alegoriza scrierile de seamă: *alegoria era o necesitate mentală a mediului alexandrin* ¹⁾. În opunere cu mentalitatea contimporană care e profund empiric-realistă, cea din vremea lui Origen era mai ales intelectual-idealistică. Chestiunile religioase și filosofice erau tratate într'o atmosferă transcendentă și metafizică, fără multă legătură cu datele experienței: „*moins que jamais, la pen-*

1) *Porfiriu* acuză chiar pe Origen că a împrumutat metoda alegorică de-a interpreta Scripturile din scrierile unor filosofi păgâni, pitagorieni și stoici (vezi în *Eusebiu*: Ist. bis. VI 19. 8.) Mania alegorismului era așa de răspândită dealtfel și la păgâni, încât *Plutarch* credea că poate scoate toate principiile filosofiei lui din mitul lui Isis și Osiris; scrierile lui *Homer* erau deasemenea alegorizate. *Stoicii* folosiau cel mai mult această metodă. (art. Allegory op. cit. p. 328).

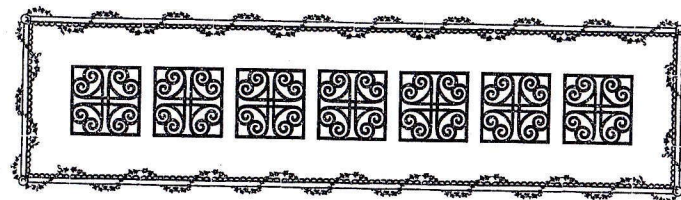
sée formait ses conceptions d'après l'observation des faits" 1). Intr'o asemenea atmosferă, în care trăia și Origen, alegoria părea cel mai firesc dar al talentului și erudiției. Vom vedea îndată că Origen se resimte de această atmosferă în metoda lui de-a interpreta Scripturile în chip alegoric.

Pe lângă acest motiv, simțul lui critic l-a făcut să observe că loviturile cele mai tari împotriva creștinilor veneau tocmai dela acei cari interpretau locurile din Scriptură în chip literal. În tabăra alegorică, numai unii gnostici erau periculoși. În tabăra interpretării literale însă se aflau toți dușmanii creștinismului: *Iudeii*, ereticii în frunte cu *Marcion* și păgânii în frunte cu *Celsus*. Toți aceștia în atacul lor împotriva lui Christos se puneau pe terenul literal-istoric.

Iudeii și păgânii erau aliați în aceeași metodă de-a socoti pe Mântuitorul ca pe un simplu om, născut ca toți oamenii și mort prin răstignire, moartea considerată cea mai rușinoasă. În acest scop, ei folosiau o interpretare *literală*, într'un spirit *raționalist* și înlăturând miracolul din acțiunile Mântuitorului. Ca probă că metoda iudaică și păgână mergeau mână în mână în ceea ce privește mânăuirea textelor biblice împotriva creștinilor, este faptul că cel mai mare inamic păgân, *Celsus*, pune în gura unui Iudeu toate atacurile și blasfemiile pe cari le îndreaptă împotriva lui Iisus pe terenul biblic.

Un motiv mai mult de-a face pe Origen să-l combată pe un alt teren decât cel literal.

1) *Eug. de Faye*: Esquisse p. 23.

CAPITOLUL II.

Concepția lui Origen despre Scriptură.

1). Scriptura ca inspirată până în cea mai mică literă; nimic de prisos, nimic nepotrivit, ci totul armonios. — 2). Canonul cărților sfinte; scrierile Noului Testament și date despre autorii lor. — 3). Impărțirea cărților Scripturei și gradul lor de inspirație. Rezumat.

1). Origen avea deci toate darurile cari se cer unui interpret al Scripturei; un studiu pasionat al ei, o cunoștință enciclopedică ca nimeni altul în epoca lui, o memorie prodigioasă care îi da posibilitatea să se joace în minte cu textele biblice și mai presus de toate el posedă acel simț critic înăscut care simte finețea atacului dușman și știe cum să-l combată.

Dar alături de asemenea daruri naturale, Origen se afla și în fața multor greutăți. Mai întâi era faptul că Iudeii, păgânii și gnosticii isbeau credința creștină folosindu-se tocmai de litera Scripturei pentru a nimici spiritul ei și pentru a sprijini rătăcirile lor. Pe lângă atacul acestei alianțe îndârjită și eterogenă, Origen

avea să înfrunte și greutatea începutului, căci nimeni pânăla el nu încercase să dea o metodă de interpretare a Scripturei în chip sintetic și să pună astfel temelia unor principii călăuzitoare pentru acel ce se apropie de citirea sfintelor cărți.

Cum avea el să învingă aceste dificultăți?

Înainte de-a păși pe terenul de luptă împotriva dușmanilor creștinismului și de-a începe opera lui exegetică, Origen avea nevoie de-a defini hotărât care e concepția ce trebuie să avem despre sfintele cărți. Acestea formează izvorul întregii credințe creștine și totodată motivul de dispută cu toți dușmanii creștinismului. Este prima datorie deci a oricărui interpret de a-și face o idee clară despre Scriptură, înainte de a-și fixa o metodă de interpretare. Deaceia căutăm să pătrundem mai întâi concepția lui Origen despre Scriptură.

Principiul fundamental pe care Origen îl repetă mereu și care formează totodată afirmația dogmatică a religiei creștine, este că *Scriptura e inspirată*. Trebuie să fim convinși că „sfintele cărți nu sunt operele unor oameni, ci ele au fost compuse din inspirația sfântului duh” 1). Conținutul Scripturei constituie deci o revelație divină acordată de bună voie oamenilor ca să îndrumeze pașii lor pe cărări luminoase. Principiul inspirației în compunerea Scripturei formează cheia de pornire a lui Origen, în conformitate dealtfel cu toată tradiția creștină 2).

1). Περὶ Αρχῶν cartea IV; Migne P. G. vol. XI col. 360.

2). Ideia de *inspirație* și *revelație* constituie una din dogmele fundamentale ale religiei creștine. Fără posibilitatea acestei comu-

Din acest principiu, Origen trage celelalte concluzii care se impun interpretului în mod firesc. Prima urmare a acestui principiu e că Scriptura nu conține nimic de prisos, nimic în dezacord, nimic neadevărat și deci nimic care să nu fie împlinit.

Cine are în mână cărțile sfinte, acela posedă tezaurul revelației. Omul găsește deci în ele, tot ceea ce îi trebuie pentru mântuire. El nu poate însă să taie ceva din Scriptură, de pildă ceea ce nu i-ar conveni sau i s'ar părea nepotrivit cu înțelegerea. Scriptura e un tot din care nu se poate arunca nimic, fără a nu micșora în aceiaș măsură descoperirea ce ne este dată în ea de Dumnezeu. Origen însuși o spune: „eu nu cred deci să fie zadarnică nici măcar o iotă sau o cirtă din dumnezeieștile învățături” 3).

Prin urmare, nu poate fi vorba de nepotriviri în Scriptură. Ceea ce poate să ni se pară nouă astfel, nu-i în realitate decât o armonie divină ce ni se descoperă prin revelație. Pentru a arăta în ce chip Scriptura formează un tot armonios, fără nepotriviri și disonanțe, Origen o compară unui instrument care deși are multe coarde, poate să dea totuși sunete armonioase pentru acel ce știe să citească în adevărul revelației.

După cum coardele diferite ale psaltiriului și ale chitarei, cari au fiecare un sunet aparte,

nicări între om și Dumnezeu, rădăcina religiei e nimicită. *Deismul* singur a putut cădea în asemenea eroare, ceea ce răpește acestui sistem orice caracter religios.

3). Migne P. G. vol. XIII col. 1413.

par celui care nu cunoaște muzica și nu știe să le armonizeze că sunetele lor sunt în disonanță „tot așa, cei cari nu sunt învățați să asculte armonia lui Dumnezeu din sfintele Scripturi, socotesc că e nepotrivire între Noul și Vechiul, sau între lege și profeți, ori între Evanghelii și celelalte, ori între apostol și Evanghelie, sau chiar în ea însăși, ori între apostolii însăși“, dar cel ce a învățat muzica lui Dumnezeu știe „că toată Scriptura e un instrument armonios și desăvârșit al lui Dumnezeu, redând din diferitele sunete o singură melodie mântuitoare, acelor ce voiesc să o învețe“ ¹⁾.

Nimic deci de prisos în scriptură, nimic nepotrivit, totul armonios și adevărat. Origen crede într-o inspirație *absolută* a Scripturei, socotită de el până chiar în cele mai mici amănunțimi, până în ultima literă. Orice literă, cât de mică și luată la întâmplare, poartă întipărirea inspirației și în fiecare literă, după puțința ei, sunt întipărite urmele înțelepciunii lui Dumnezeu :

ἐπὶ πᾶσαν ἔφθασε Γραφήν ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ Θεόπνευστον μέχρι τοῦ τυχόντος γράμματος... ἐκάστω γράμματι κατὰ τὸ ἐνδεχόμενον ἔχνη τῆς σοφίας... ²⁾.

Dupăcum se vede din aceste rânduri, ideia lui Origen e că precum o pastă de ceară sau de altă materie moale poate să fie turnată în formele voite, totastfel, scriptura e o pastă materială pe care s'a imprimat înțelepciunea lui Dumnezeu prin semnele ce găsim în literile și

1). *Coment. în Mat. Migne P. G. vol. XIII col. 832.*

2). *Selecta în Psalmos, ibid. vol. XII col. 1081.*

conținutul sfintelor cărți. Origen afirmă cu o deosebită tărie inspirația absolută a Scripturei și infailibilitatea adevărului ei, nu numai în ideile generale, dar și în cea mai mică literă ce întâlnim în cuprinsul ei. În acest chip, el duce la ultima limită ideia inspirației Scripturei, în forma completă și desăvârșită. Din acest principiu se trag alte urmări în concepția lui despre Scriptură, în ceea ce privește canonul, împărțirea și gradul de inspirație al cărților sfinte.

2). Intrucât Scriptura nu-i opera unui singur autor și nici dintr'o singură epocă, care e limita pe care o pune Origen între cărțile inspirate și între cele neinspirate? Care e după el *canonul* sfintelor cărți și înfine aprobă el ideia unor evoluții sau gradații în inspirația lor, sau socotește el că fiecare carte reprezintă deopotrivă aceiaș câtime de spirit divin, intrucât revelația ar fi fost acordată la diferiți scriitori și în diferite epoci cu aceiași intensitate ?

Sunt chestiuni la cari interpretul e dator să aibă un răspuns hotărît pentru a ști precis pe ce temei stă metoda lui de interpretare. Aceasta nu poate fi absolut aceiași la unul care crede într'o gradație a inspirației, socotind că Dumnezeu a vorbit mai mult prin cutare carte și mai puțin prin alta și la altul care primește cuvântul Scripturei ca normativ și deopotrivă de divin, indiferent dacă se găsește în legea lui Moise sau în evanghelia lui Iisus.

Canonul cărților Scripturei era aproape fixat în epoca lui Origen, deci și el le împarte în

cele două părți distincte: Vechiul și Noul Testament.

Cărțile canonice ale Vechiului Testament erau înafară de discuție încă din epoca Mântuitorului. Deasemenea recunoașterea canonică a cărților Noului Testament era stabilită încă înainte de Origen pentru cea mai mare parte. Dată fiind însă epoca timpurie în care a trăit Origen, e interesant a vedea cum se prezintă la el canonul cărților din Noul Testament.

Origen menționează toate cărțile Noului Testament, adică: cele 4 evanghelii, Faptele apostolilor, Cele 14 epistole al sf. apostol Pavel, Epistola lui Iacob, cea a lui Iuda, două ale lui Petru, trei ale lui Ioan și Apocalipsa. Intre aceste cărți, el arată cari sunt recunoscute unanim în epoca lui de canonice și menționează, totodată pe acelea cari întâmpinau la unii oarecari îndoeli. Intre acestea din urmă, Origen citează pe următoarele: epistola către Ebrei, a doua a lui Petru, epistola 2 și 3 a lui Ioan. E interesant deci pentru istoria canonului a menționa mărturia lui Origen în această privință, mai ales că el dă oarecari amănunte și despre unii apostoli.

Epistola către Ebrei era recunoscută și de înaintașii lui Origen a fi fost scrisă de sf. ap. Pavel. *Clement Alexandrinul* era de părere că epistola aceasta a fost scrisă de Pavel în limba ebraică și apoi tradusă cu grijă de sf. Luca pentru Greci, ceea ce ar explica asemănarea în stil a acestei epistole cu Faptele apostolilor ¹⁾. *Origen* se exprima categoric pentru canonicitate

1). Eusebiu. Ist. bis. VI. 14, 2.

tatea ei. El spune că ideile (νοήματα) sunt dela sf. apostol Pavel, deși face în această privință unele rezerve: „cine e însă cel ce a scris epistola, aceasta numai Dumnezeu o știe cu adevărat” ¹⁾. Cu toată rezerva aceasta, Origen citează epistola către Ebrei printre scrierile sf. apostol Pavel, fără cea mai mică îndoială despre canonicitatea ei.

Origen face mențiune de cele două epistole ale lui Petru, numai că pentru cea a 2-a exprimă îndoiala unora ²⁾. La fel menționează el cele trei epistole ale lui Ioan, adăugând că pentru cea a 2-a și a 3-a există unele îndoeli.

În schimb, Origen nu arată să fie nici-o îndoială în timpul său asupra epistolei întâia a lui Petru, I a lui Ioan cea a lui Iuda și Iacob. Apocalipsa e iarăși recunoscută a fi fost scrisă de sf. evanghelist și apostol Ioan.

Origen întărește afirmația despre canonicitatea cărților Noului Testament cu amănuntele ce știe despre autorii lor și despre sf. apostoli în genere. Despre aceștia, el dă în treacăt unele informațiuni pe cari le ține din tradiție (ὡς ἡ παράδοσις περὶέχει), privind activitatea misionară și viața lor după împrăștierea din Palestina, spunând că *Toma* a predicat în Partia, *Andrei* în Scitia, *Ioan* în Asia rămânând la Efes; *Petru* a predicat Iudeilor din diaspora în Pont, Galatia, Bitinia, Capadochia și în Asia, iar venind după aceia la Roma, a fost crucificat cu capul în jos; *Pavel* a predicat Evan-

1). Ibid: VI. 25. 14. Migne vol. XX col. 584-5.

2). Vezi Eusebiu: Ist. bis. Migne P. G. vol. XX col. 584.

ghelia din Ierusalim până în Iliria și a fost martirizat sub Nero ¹⁾.

Despre Iacob și Iuda, cei ce poartă numele de frați ai lui Iisus și sunt autorii a câte-o epistolă, Origen spune că Iacob este cel menționat în epistola către Galateni și acelaș cu cel care era numit „cel drept” și despre care istorisește Iosef Flaviu în cele 20 cărți ale lui despre arheologia iudaică; iar Iuda, fratele lui Iacob, este cel ce „a scris o epistolă de puține versuri (ὀλιγόστιχον), însă plină de cuvintele viguroase ale grației cerești” ²⁾.

În homilia VII-a în cartea lui Iosua Navi, păstrată numai în traducere latină, Origen exprimă lapidar cărțile canonice ale Noului Testament și pe autorii lor:

„*Veniens vero Dominus noster Jesus Christus, cujus ille prior filius Nave designabat adventum, mittit sacerdotes apostolos suos portantes tubas ductiles, praedicationis magnificam coelestemque doctrinam. Sacerdotali tuba primus in Evangelio suo Matthaeus increpuit. Marcus quoque, Lucas et Ioannes suis singulis tubis sacerdotalibus cecinerunt. Petrus etiam duabus epistolarum suarum per-sonat tubis. Iacobus quoque et Iudas. Addit nihilominus ad hoc et Ioannes tuba canere per Epistolas suas et Apocalypsim, et Lucas apostolorum gesta describens. Novissime autem ille veniens (e vorba de sf. ap. Pavel), qui dixit: „Puto autem nos Deus novissimos apostolos ostendit” (I Corint. IV 9) et in qua-*

1). Origen: In Genesim Migne vol. XII col. 92.

2). Origen: Coment în Mat. Migne vol. XIII col. 877.

„*tuordecim epistolarum suarum fulminans turbis, muros Jericho et omnes idolatriae machinas et philosophorum dogmata usque ad fundamenta dejecit*” ¹⁾.

Nimic deci mai clar în concepția lui Origen despre canonul și autorii cărților din N. Testament: sf. ap. Pavel are 14 epistole (*quatuordecim*) deci și pe cea către Ebrei; sf. apostol Ioan a scris evanghelia, „epistolele sale” și Apocalipsa; Petru are două epistole, Luca a scris o evangheliu și Faptele apostolilor; primul evanghelist e Matei, iar Iacob și Iuda au câte-o scriere. Origen nu împărtășește deci nimic din rezerva și îndoiala exprimată de unii asupra unor cărți arătate mai sus. El menționează aceasta numai din spirit de obiectivitate, însă urmează fără șovăire canonul stabilit de predecesorii săi, cu toată autoritatea normativă a sîntelor cărți din Vechiul și Noul Testament. Pe această temelie canonică el putea începe opera exegetică asupra celor mai multe din cărțile sfinte, dupăcum a și făcut.

Intr'un cuvânt, se poate vedea că autoritatea canonică a scrierilor Noului Testament cât și datele tradiției despre autorii lor, erau în Alexandria lui Origen, la finele veacului al doilea și începutul celui al treilea, aceleași ca și cele ce se găseau în toată creștinătatea. Origen întărește odată mai mult valoarea acestei tradiții, împărtășind fără excepție datele ei asupra cărților din Noul Testament, împotriva unor păreri răzlețe din timpul său pe cari le indică în treacăt. Canonul cărților Scripturii și

1). Migne P. G. vol. XII col. 857.

datele despre autorii lor erau pentru Origen aceleași cum le primise dela tradiția înaintașă, aceleași cum ne-au fost transmise și nouă prin veacurile următoare.

3). Aceasta fiind situația canonului la un mare critic ca Origen, să vedem felul cum împarte el cărțile Scripturei.

Pelângă împărțirea generală în *Vechiul și Noul Testament*, Origen deosebește uneori o împărțire specială a Noului Testament în trei părți: evangeliiile, apostolul și apocalipsa. Sub denumirea a doua, desigur trebuie înțelese toate epistolele și Faptele apostolilor. Această denumire a cărților din Noul Testament nu formează în mintea lui Origen o împărțire definită. După cum el nu face nici-o gradație în ceea ce privește inspirația cărților Scripturei, socotindu-le pe toate deopotrivă de inspirate până în cea mai mică literă a lor, totastfel el nu ține să facă o împărțire hotărâtă a scrierilor Scripturei. După el, toată scriptura poate fi numită o *evangelie*.

Căci ce e evanghelia, se întreabă el? Într'un sens restrâns, desigur că e vorba de cele patru evanghelii cari istorisesc despre Iisus. Într'un sens mai larg însă, cuvântul e dat de Origen atât pentru cărțile scrise de sf. apostoli, Noului Testament în genere și chiar pentru Vechiul Testament. Inadevăr, deși nu avem o carte scrisă de sf. ap. Pavel cu numele de evanghelie, totuși acesta a fost îndreptățit să scrie: κατὰ τὸ εὐαγγέλιόν μου (2. Tim. 28), deoarece „tot ceea ce a predicat și a spus, era evanghelia și a scris ceea ce a predicat și spus,

deci și cele ce a scris erau o evanghelie“¹⁾. Dacă se poate vorbi deci despre o evanghelie a lui Pavel, trebuie zis că și cele scrise de Petru erau tot evanghelie, cași cele scrise de ceilalți apostoli. Căci evanghelia este cuvânt care conține vestirea lucrărilor mult așteptate pentru mântuire. După definiția lui Origen însuși, „evanghelie e cuvânt care conține prezența binelui pentru cel ce crede sau: cuvânt care anunță că binele cel așteptat e prezent“²⁾.

Deaceia, Origen nu ezită să numească întreg Noul Testament o *Evanghelie*: το δὲ Εὐαγγέλιον, ὅπερ ἐστὶ Διαθήκη καινή...³⁾.

Dar cercul noțiunii de evanghelie e lărgit de Origen și mai departe. Vechiul Testament, fiind tot cuvântul lui Dumnezeu pentru pregătirea bunei vestiri a mântuirii, face parte și el din denumirea de evanghelie: Vechiul Testament e începutul evangheliei⁴⁾. Deaceia o împărțire a cărților Scripturei poate fi făcută numai în ceea ce privește forma exterioară, conținutul lor însă face cerc în jurul aceluiași sâmbure: evanghelia mântuitoare.

Cu toate acestea, cercurile cari închid cuvântul evangheliei lui Dumnezeu în diferitele scrieri sfinte nu se suprapun, cași cum ar fi toate la aceeași distanță apropiată de izvorul divin, ci sunt concentrice, deci la distanțe felurite. În acest chip, deși Origen în principiu afirmă că inspirația Scripturei e în toate căr-

1). *Coment. în Ioan*, Migne vol. XIV col. 32.

2). *Ibidem* col. 33.

3). *Ibidem* col. 36.

4). *Ibidem* col. 48.

tile deopotrivă, e nevoit de fapt să facă o gradație oarecare în cuprinsul Scripturei și această gradație e făcută în chipul următor.

Toată scriptura se află în sfera inspirației, e deci o evanghelie a lui Dumnezeu. Se poate totuși spune că între toate scrierile ei, acelea cari conțin mai propriu numele de evanghelii sunt cele cari povestesc faptele și cuvintele Mântuitorului, adică evangheliile propriu zise. Acestea deși sunt patru la număr și în formă, sunt numai una în cuprins: *διὰ τεσσάρων ἐν ἐστὶν Ευαγγέλιον* 1). Ele sunt primul fruct, *pârga Scripturii*, căci conțin în chipul cel mai lămurit și mai înalt cuvântul autentic al Mântuitorului și faptele Lui.

Însă și între cele patru Evanghelii, Origen face o nouă gradație, un nou cerc concentric în jurul punctului central dela care pleacă toate. El socotește Evanghelia a patra, cea după Ioan, ca fiind primul fruct, *pârga evangheliilor*, după cum acestea sunt *pârga Scripturii*. Preferința lui Origen pentru evanghelia a patra, pe care o așează astfel în cea mai apropiată poziție de izvorul divin, vine din două motive pe cari el însuși le arată: întâi, pentru că această evanghelie pune cel mai mult în evidență divinitatea Mântuitorului fiind plină totodată de cele mai sublime învățături și apoi, pentru autorul ei, sf. apostol Ioan, ce acela care a stat la pieptul Domnului nostru Iisus Christos și căruia Acesta i-a încredințat pe mama Sa în clipa răstignirii. Autorul acestei evanghelii a fost în

1). Migne P. G. vol. XIV col. 193. Expresie asemănătoare se găsește la Irineu.

măsură să pătrundă cât mai mult în adâncimea învățături ce isvora din persoana lui Iisus: „*îndrăznim deci să spunem — zice Origen — că evangheliile sunt pârga (ἀπαρχή = primitias) tuturilor scripturilor iar pârga Evangheliilor este cea după Ioan*“ 2).

În rezumat, ideia lui Origen, despre Scriptură e că aceasta e inspirată deopotrivă în toate părțile ei, dar există totuși o gradație în ceea ce privește natura conținutului sfintelor cărți, începând cu Scriptura în genere, trecând la evanghelii și înălțându-ne la Evanghelia după Ioan.

Într-o figură vizuală și geometrică, am putea să transpunem în rezumat concepția lui Origen despre Scriptură prin 5 cercuri concentrice descrise în jurul punctului central din care se împrăștie razele revelației:

Punctul central ar fi Dumnezeirea, ca izvorul inspirației și Centrul Evangheliei cași al mântuirii, spre care tinde ființa umană ca să se apropie și să găsească fericirea.

Această apropiere se face numai trecând prin sfera inspirației, urmând orbita Scripturii, care formează limita între scrierile revelate și nerevelate (cerc. 5).

În această orbită ne putem apropia din ce în ce mai mult de Iisus prin Vechiul Testament (cerc. 4), încă mai mult prin scrierile Noului Testament în genere (cerc. 3), cari cuprind încă un cerc și mai apropiat de Iisus și de Dumnezeu prin revelația din cele patru Evanghelii

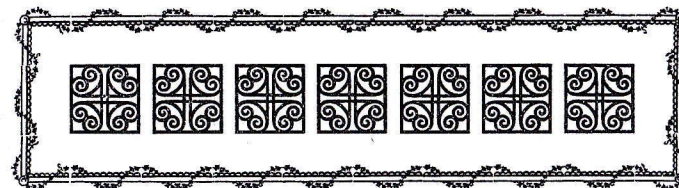
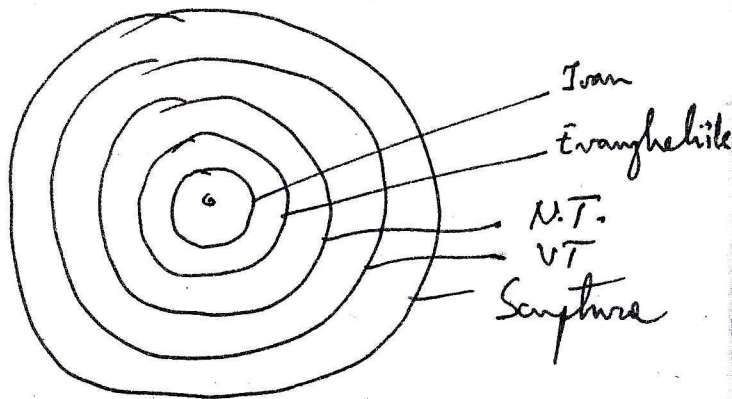
2). Ibid. col. 32; aceiași ideie col. 25 și 29.

(cerc. 2), dar limita procsimă de dumnezeire o formează Evanghelia după Ioan (cerc. 1), care e cea mai plină și mai apropiată de soarele divin, fiindcă în ea Domnul Iisus Christos și învățătura Lui găsesc forma de expresie cea mai desăvârșită.

Această gradație însă e numai relativă; cercurile sunt elastice încât se pot suprapune toate așa încât să se confunde cu singurul cerc al Scripturei, deopotrivă de apropiat de centrul revelației și inspirat deopotrivă pe toată întinderea scrierilor sfinte.

În acest chip credem a fi exprimat concepția lui Origen despre Scriptură cu mijlocul intuitiv al unei figuri geometrice.

CAPITOLUL III.

Metoda de interpretare a lui Origen.

- 1). Condițiile interpretului. Cum să citim Scriptura. Înțelegerea ei nu-i numai un act rațional, ci și de credință.
- 2). Litera și spiritul Scripturei; sensul ei ascuns.
- 3). Sensurile Scripturei: a) Sensul literal; b) spiritual-alegoric; c) moral. Definirea și exemplificarea lor.
- 4). Limita între sensul literal și între cel spiritual-alegoric.
- 5). Câteva exemple de interpretare alegorică la Origen.

1). Interpretarea Scripturei e în gândul lui Origen cea mai înaltă și mai grea întreprindere a omului. Acel care cutează să o înțeleagă în sensul ei obiectiv, trebuie să se apropie cu o deosebită grijă, cu multe cunoștințe și mai presus de toate, cu o sensibilitate specială a inimii și gândului. Interpretarea Scripturei nu-i altceva decât punerea interpretului în comunicare directă cu spiritul divin care inspiră litera cărților sfinte. A intercepe acest spirit din literile cărților, iată datoria interpretului. Dar câtă răspundere și pregătire pentru unul care în trup și oase materiale, dorește să pătrundă tainele spirituale ale dumnezeirii imprimate în Scriptură!

s; Protest.
cer. ac. lumen

Este foarte interesant sfatul pe care îl dă Origen în *scrisoarea către Grigore Taumaturgul*, prin care îi indică cum să citească Scriptura. Mai întâi, Origen demonstrează că toate ramurile de cunoștință umană pot contribui la înțelegerea Scripturii, după cum templul lui Dumnezeu a fost clădit de Iudei cu aur și material străin. După aceea, sfătuiește pe prietenul și discipolul său Grigorie astfel:

„Deci tu, stimată fiu, ia aminte la cele zise mai înainte, în citirea sfintelor scrieri. Dar fii cu băgare de seamă căci noi, cei ce citim scripturile, avem nevoie de multă băgare de seamă, ca nu cumva să spunem sau să credem ceva necugetat despre ele. Și fiind cu atenție în citirea celor sfinte, cu credință și cu concepție care să placă și lui Dumnezeu, bate la cele ascunse ale Scripturii și fi se va deschide de ușierul despre care zice Iisus: unuia ca acestuia îi va deschide ușierul. Pentru a înțelege însă cele sfinte nu-i de ajuns numai a bate și a cerceta, ci foarte trebuincioasă e și rugăciunea“¹⁾.

Iată deci cari ar fi condițiunile cari se cer interpretului după Origen: (a) Toate cunoștințele umane (filosofice, geometrie, știință, etc.) ca un material străin pe care îl putem întrebuința pentru înțelegerea sfintelor scripturi, precum aurul Egiptului, deși străin, a putut totuși fi servit de Israeliti la candelabrele templului lui Dumnezeu (b) multă atenție (προσοχή) pentru a nu spune sau a crede ceva impios sau grăbit; (c) o credință și o judecată care să placă

1). Epistola către Grigorie: Migne P. G. vol. XI col. 89-92.

și lui Dumnezeu (μετὰ πίστεως καὶ Θεῷ ἀρεσκοῦσης πολήψεως); (d) bate și cercetează la cele ascunse ale Scripturii (κρούει καὶ ζητεῖ); (e) Dar toate acestea nu ajung: ca să înțelegem cele dumnezeiești e foarte trebuincioasă și rugăciunea (ἀναγκαιοτάτη γὰρ καὶ ἡ περὶ τοῦ νοεῖν τὰ Θεῶν εὐχή).

Acesta e primul sfat a lui Origen pentru interpret și tot odată principiul pe care va clădi metoda lui de interpretare. Trebuie să mărturisim că sfatul acesta e și astăzi foarte util tuturor criticilor și interpreților bibliei.

Credința și puterea divină se leagă precum chihlimbarul încălzit atrage obiectele. Contactul deci între spiritul divin al Scripturii și între ființa interpretului se face prin dispoziția sufletească a credinței, a unei prejudecăți credincioase și a rugăciunii.

Cu aceasta, Origen pune prima lege fundamentală în interpretarea Scripturii. Interpretarea după el, nu-i un act curat rațional și posibil oricărui cititor, ci e o sarcină complexă care cere pelângă toate cunoștințele și puterile noastre intelectuale și o câțime de credință.

Acest principiu al lui Origen nu răspunde numai concepției lui despre inspirația Scripturii, dar constituie totodată și primul răspuns apologetic împotriva Iudeilor, ereticilor și păgânilor. Dacă înțelegerea Scripturii ar fi un lucru simplu și la puterea fiecăruia, cum se face că există atâta deosebire între felul cum interpretează un creștin, un iudeu, un eretic sau un păgân ca Celsus?

Tocmai această deosebire de înțelegere arată după Origen că pentru a interpreta Scriptura

în chip drept, trebuie să avem o *metodă anumită* după care să o citim și să o înțelegem.

Cea mai bună dovadă pentru aceasta o găsește el în soarta poporului iudeu. Acest popor, deși onorează pe Dumnezeu, e în zadar căci el a pierdut contactul cu Dumnezeu, care le-a sigilat profeția și toată creația religioasă. Deaceia acestor oameni li s'au închis ochii, atât lor cât și profeților lor cât și conducătorilor lor „*ca fiind nevrednici să vadă cele ascunse dintre misterele din sfintele scripturi*“. Deaceia, Iudeii sunt ca niște oameni cari nu pot citi în profeții, căci nu înțeleg, fiindcă înțelepciunea s'a luat dela acest popor și în luminile lor nu-i lumină, „*ci întunec și noapte*“ ¹⁾.

Pildă interesantă care arată că înțelegerea directă a Scripturii nu-i posibilă dacă Dumnezeu închide ochii minții, iar deplina înțelegere nu-i cu puțință decât începând cu credința desăvârșită în Iisus Christos. Credința poate fi socotită ca un element subiectiv la interpret, totuși ea e singura care ajută rațiunea și-i garantează o înțelegere *obiectivă* și desăvârșită a Scripturii. Dacă interpretarea acesteia ar depinde numai de factorul intelectual al ființei noastre, pentru Iudeii cași toți cei ce nu cred în Christos, nu pricep nimic din marile mistere creștine cuprinse în Scriptură? Iată de ce, după Origen, interpretarea nu poate fi numai strict literală și rațională. Pe această singură cale creștinismul nu se poate apăra cu succes împotriva dușmanilor lui. În interpretare e nevoie și de lumina credinței,

1). Coment. în Mat. ibid. vol. XIII col. 937 și 940.

care desvăluie secretele adânci ale înțelesului ei „căci celor stricați și necredincioși, nimic nu-i curat, fiindcă e stricată atât rațiunea cât și conștiința lor“.

Nu numai străinilor de creștinism le cere Origen această înălțare spirituală înainte de interpretarea Scripturii, dar și creștinilor însăși. Deaceia, el face apel la ascultători: „*ascultă la acestea, dacă poți, fiind totodată cu băgare de seamă în chip spiritual* (πνευματικῶς προσέχων) ¹⁾.

Prima stavilă deci care ne stă în cale și pe care trebuie să o trecem prin credință și prin o deosebită atenție, privește imperfecțiunea persoanei interpretului sau a cititorului în genere.

2). A doua stavilă provine din înțelesul ascuns al Scripturii, care nu-i tot una cu ceea ce pare la prima vedere. Scriptura nu trebuie citită numai după literă, căci în acest caz pierdem tocmai esențialul ei. Sub literă se ascunde spiritul ei, pe care nu-i cu puțință să-l percepem decât dacă ne înălțăm dela înțelesul literii la înțelesul spiritual. Dupăcum în concepția platonistă, materia sensibilă e numai un aspect al unei realități superioare și dincolo de ea, realitatea spiritului, tot astfel se arată Origen un platonist în concepția lui despre felul de interpretare al Scripturii, socotind că multe din misterele dumnezeiești nu pot fi redată nici prin litera scrisă și nici prin vocea umană. Litera fixează lumina spiritului, dupăcum placa fotografică prinde luminile figurei și le imprimă. Dar precum o fotografie reprezintă o singură

1). Ibid. vol. XIII col. 1068.

clipă din existența unei figuri, totastfel lumina spiritului nu poate fi restrânsă în literile materiale, căci spiritul viază și are deci o mulțime de aspecte și adevăruri, pe cari litera nu le poate prinde decât în chip fragmentar.

După o idee asemănătoare, Origen crede că „pe cele mai însemnate și mai dumnezeiești dintre misterele lui Dumnezeu, pe unele nu le-a cuprins Scriptura, pe altele nici vocea umană” ¹⁾.

Așa de pildă, observă el că evanghelistul Matei nu a crezut nimerit să dea explicarea multora dintre parabole. Aceasta pentru că evanghelistul nu credea în litere și chiar dacă ar fi vrut să scrie toate misterele pe cari le știa dela Iisus, i-ar fi fost peste putință, deoarece erau mai presus de firea literilor, întrucât deslegarea sau lămurirea unor astfel de parabole era de așa fel, încât nici chiar lumea aceasta n'ar cuprinde cărțile ce s'ar fi putut scrie ²⁾.

Prinurmare, lămurirea autentică a parabolilor cari apar în evanghelii fără explicarea lui Iisus, este necunoscută nouă. Numai discipolii s'au bucurat de privilegiul de-a avea dela Mântuitorul o explicare aparte (κατ'ἰδίαν), dar ei n'au scris toate, deoarece ar fi fost prea grea înțelegerea unor astfel de parabole pentru mintea omenească ³⁾. Deaceia, după Origen, cele vorbite de Christos în sentințe și parabole nimeni

1). *Coment în Ioan*: ibid. vol. XIV col. 405.

2). *Coment în Mat.*: ibid. vol. XIII col. 1212-13.

3). Intre parabole, Origen numește pe cea a *datornicului milostiv* ca pe „cea mai ascunsă parabolă”. (τὴν μυστικωτάτην παραβολήν: ibid. vol. XIII col. 1224).

nu le știe după Dumnezeu, decât singur spiritul lui Christos. N'am putea deci să încercăm a pătrunde explicarea acestora, decât nădăjduind în luminarea de sus și „ajutați de înțelepciunea spiritului” ¹⁾.

Dupăcum se vede, în cugetul lui Origen Scriptura e închisă și sigilată, ea e asemenea cărții din Apocalipsă care stă în mâna Mielului și fără lămurirea acestuia, n'am putea vedea realitatea ei spirituală.

Până aici e numai partea negativă a sistemului lui Origen. Dacă ar rămâne aci, ar urma că din cauza imperfecțiunii noastre de-a percepe spiritul Scripturii cât și din cauza ascunderii lui sub literă, să disperăm de-a putea interpreta Scriptura în chip obiectiv. Deaceia Origen e obligat a da o formă pozitivă metodei lui de interpretare și aceasta o aflăm în deosebi în *cartea a patra a operei lui*: περὶ ἀρχῶν.

Aci arată el îndeosebi că interpretarea numai după sensul literei e insuficientă. Cei întunecați la inimă și neînvățați dintre cei în circumciziune nu au crezut în Mântuitorul, socotind că profețiile despre El să fie urmate ad litteram (τῇ λέξει) ²⁾. La fel și ereticii, interpretând tot după literă, nu au primit pe Iisus. Care e motivul acestor fărădelegi cari pot să nască din interpretarea Scripturii? Răspunsul lui Origen e că „nu pare să fie vre-o altă cauză decât că Scriptura nu-i înțeleasă în chip spiritual, ci... ca după litera goală” ³⁾. Litera nu

1). *Ibid.* vol. XIII col. 1529.

2). *Ἐπὶ Ἀρχῶν*: Migne P. G. vol. XI col. 357.

3). *Ibid.*: col. 360.

dă deci sensul întreg și adevărat al Scripturei, deaceia amintește Origen cu un fel de dispreț de „litera ucigătoare” (τὸ ἀποκτείνον γράμμα) ¹⁾.

Pentruca să pătrundem în templul cugetărei divine care se ascunde sub literă, avem nevoie de o uneltă specială care să ne deschidă încăperile ascunse ale Scripturei. Avem nevoie de „cheia cunoștinței” (ἡ τῆς γνώσεως κλεῖς), expresie împrumutată de altfel de Origen din gura Mântuitorului (Luca 11, ⁵²) ²⁾. Singură această cheie ne poate introduce în conținutul Scripturei.

Această concepție o arată Origen și mai lămurit în alt pasagiu în care reproduce părerea unui Evreu după care Scriptura e asemănată cu o casă mare în care sunt multe camere, fiecare având pentru ușă câte-o cheie diferită, așa încât nici o cameră nu se deschide cu cheia alteia. E greu deci pentru cineva să găsească cheile și să le potrivească pe fiecare la ușa respectivă, încât să le deschidă pe toate ³⁾.

Interpretarea Scripturei deci, după Origen, nu-i posibilă oricărui om și nici oricărui creștin. Interpretul are nevoie de o pregătire deosebită, de un dar care să-l pună în stare a intercepe spiritul cel ascuns al literei și al cuvintelor. Deaceia, când comentează parabola cea cu lucrătorii cei răi ai viei (Mat. XXI ²⁸⁻³²), Origen aseamănă zidul care înconjoară via din parabolă, cu Scriptura și cuvintele ei: „toată litera Scripturei este ca un zid care înconjoară

1). Coment. în Mat.: Migne P. G. vol. XIII col. 948.

2). Hēl 'Apxōv: ibid. vol. XI col. 364.

3). Selecta în Psalmos: ibid. vol. XII col. 1080.

via pe dinafară, pentruca via și mai ales fructul ei cel ascuns să nu fie vizibil celor din afară” ¹⁾.

Scriptura deci nu-i un drum larg deschis oricărui trecător, încât acesta să fie dus pe neașteptate în via, adică în împărăția lui Dumnezeu. Scriptura e mai degrabă o stavilă și tot odată o apărare: stavilă pentru cei din afară ca să nu strice via Domnului, iar apărare pentru cei dinăuntru cari pot lucra la adăpostul ei, așa ca via să dea rod bun. Cel ce iese afară de gard, adică de litera Scripturei, a pășit în teritoriul sterp, afară (ἐξοθεν) de via Domnului.

✓ Secretul și dificultatea interpretării Scripturei constă deci în faptul că scrierile sfinte conțin mai multe sensuri de interpretare. Fiecare din aceste sensuri e ca o cheie care deschide înțelesul Scripturei și ca atare interpretul e dator să stăpânească bine aceste sensuri pentru a se încumeta să intre în sanctuarul adevărilor revelate. Cari sunt aceste sensuri?

3). **Sensurile Scripturei.** Origen însuși caută să le definească. Incepând să expună metoda lui de interpretare, el citează ca un motto introductiv cuvintele lui Solomon din Proverbe XXII²⁰⁻²¹ și apoi urmează că cineva trebuie să înscrie în sufletul său înțelesul sfintelor scrieri în chip întreit (τρισῶς), pentruca: a) cel mai simplu să fie întemeiat pe trupul Scripturei, precum am numi noi interpretarea comună (τὴν πρόχειρον ἐκδοχὴν); b) cel care se poate ridica mai sus, să fie întemeiat ca pe însăși sufletul Scripturei; c) iar ultimul (ὁ δὲ τέλειος), e singurul,

1). Coment în Mat: Migne P. G. vol. XIII col. 1500.

cum zice apostolul Pavel (I Corint. II⁶⁻¹⁶), care poate să înțeleagă cele ale spiritului lui Dumnezeu, căci cele spirituale se comunică numai celor *spirituali* ¹⁾.

Pe ce sprijină Origen acest sistem de interpretare, care distinge trei sensuri în Scriptură?

Concepția aceasta e legată de cea trihotomică a persoanei umane. Pe trihotomia lui Plato, Origen întemeiază cele trei sensuri în Scriptură, fiecare reprezentând o gradație spre interpretarea superioară: „*căci dupăcum omul s'a compus din trup, suflet și spirit, în acelaș chip și Scriptura care a fost îngrijită de Dumnezeu ca să fie dată oamenilor spre mântuire*” ²⁾. Dupăcum deci omul ar fi compus din trei elemente: σάρξ, ψυχή și Πνεῦμα, tot astfel și în Scriptură există înțeles în chip întreit, corespunzător fiecărui element. Sunt sensurile întreite ale legii: τρισσῶς... σαρκός, ψυχῆς, πνευματικοῦ νόμου. Concepția trihotomică a omului, aplicată la sensurile Scripturei, ar putea fi înfățișată astfel:

Omul compus din: σῶμα — ψυχή — πνεῦμα.

Părțile Scripturei 3: σαρκός - ψυχῆς - πνευματικοῦ.

Sensurile ei: *istoric-literal* — *moral* — *mistic*, *spiritual* sau *alegoric*.

Deși Origen distinge astfel trei sensuri în Scriptură, de fapt cel mijlociu are mai puțină însemnătate, rămânând mai accentuate celelalte două: *sensul literal* și *cel spiritual* sau *mistic*. În ce constă aceste sensuri?

a) *Sensul literal-istoric*. Primul înțeles al Scripturei pe care nu-l tăgăduiește nici Origen,

1). Περί Ἀρχῶν: ibid. vol. XI col. 364.

2). Ibid. vol. XI col. 365.

e *sensul corporal* (σαρκός) sau *literal* (κατὰ λέξιν, κατὰ γράμμα). Acesta e sensul cel mai simplu, acela care se capătă la primul contact, după litere și cuvinte. Origen, când are de explicat unele lucruri, de pildă în comentariul său în evanghelia după Matei, scoate la lumină mai întâi înțelesul după textul literal. Uneori el arată chiar o deosebită măiestrie ca să illustreze acest sens cu toate cunoștințele lui, cari sunt dealtfel foarte variate: geografice, filologice, arheologice, astronomice etc. În aceste cazuri, Origen arată nu numai o largă cultură, dar dă dovadă și de-o plăcută digresiune instructivă în interpretare ¹⁾.

Dar Origen nu dă mare importanță acestui sens. El nu putea să uite că tocmai de acesta se folosiau Iudeii, ereticii și păgânii ca să combată creștinismul. Insuși Origen se plânge în operele sale de acest fapt. Pe acest sens al literei se sprijineau Iudeii ca să interpreteze profețiile împotriva Mântuitorului. Marcion de asemenea, sprijinindu-se tot pe sensul literal, a păcătuit lepădând Vechiul Testament. Pă-

1). Așa de pildă, la parabola cu *mărgăritarele* (Matei cap. 13, 44 și urm.), Origen face o lungă expunere despre natura mărgăritarelor: unele sunt de uscat, altele de mare; cele de uscat sunt numai la Indieni. Explică apoi cu amănunțime cum sunt mărgăritarele din *Bosfor*, cum cele de pe lângă *Sciția* și cum cele din oceanul *britanic*. (Migne P. G. vol. XIII col. 848-853).

Altă digresiune instructivă după sensul literal e cea la locul unde explică răspunsul Mântuitorului despre plata impozitului către împărat (Matei 22, 15-22). Origen explică întâi după sensul literal, ținând seamă de aproape de operele lui *Iosef Flaviu* în ceea ce privește împrejurările din timpul Mântuitorului (ibid. col. 1549 și urm.).

Origen face și observări de critică textuală: în unele locuri unde explică citări din Vechiul Testament el compară textul cu cel ebraic, cu traducere lui Aquila, a lui Symmachus și Teodoțiu (ibid. col. 1429, 1440 ș. a.).

gânul *Celsus* nu apelase iarăși tot la sensul literal ca să arate contraziceri în Scriptură și să profaneze cele mai adânci idei ale creștinismului?

Iată deci un motiv *apologetic* care îl obligă pe Origen să se ridice mai sus de sensul literal și să arate acestuia o mică importanță, dacă nu chiar dispreț. Este drept că el rămâne strâns legat de acesta, căci numai pe baza literei se poate construi figura (τροπολογία). Sensul literal însă rămâne numai pentru cei cari nu pot să se ridice mai sus, la celălalt sens mai profund, cel *mistic, spiritual* sau *alegoric*.

b) Sensul mistic-spiritual. Dificultatea lui Origen e deci de-a demonstra că nu există numai sensul literal, ci și cel spiritual, care e cel mai important. Dar un sens spiritual, pelângă sau în ciuda celui literal, nu-i posibil decât recurgând la o întoarcere a literei, folosind adică *alegoria*. Iată-ne deci intrați în plin în metoda alegorică de interpretare a Scripturei. Desigur că nu-i ușor de arătat cuiva care citește o carte, că ceea ce înțelege el după literă nu-i sensul adevărat și că trebuie să recurgă la alegorie pentru ca să afle adevărata cheie a interpretării. Deaceia Origen simte nevoia unei largi demonstrări cu scopul de-a arăta că în Scriptură nu-i numai un sens literal, ci și unul alegoric, care e după el cel adevărat și spiritual. În acest chip, el caută să înfrângă opunerea acelor cari ar crede că nu-i sens alegoric în Scriptură.

După ce a exprimat principial existența mai multor sensuri, Origen încearcă să spijine sen-

sul alegoric pe însăși autoritatea Scripturei și tot odată să dea exemple din aceasta a unor locuri care ar fi fără înțeles luate literal, dar cari capătă o mare înțelegere dacă ne ridicăm la un sens figurat, *spiritual*.

Prima argumentare în acest scop se întemeiază la Origen pe autoritatea *Mântuitorului*, a *sf. apostol Pavel* și a *Păstorului* lui *Herma*, de unde scoate exemple de interpretare figurată. Dela Iisus, scoate în relief textul despre prophetul Iona care e luat de Mântuitorul în chip figurat pentru răstignire și înviere (Mat. 12,⁴⁰). 2

Mai mult însă sunt folosite în argumentarea lui Origen epistolele sf. apostol Pavel pentru părțile din Vechiul Testament, cari sunt tălmăcite în chip figurat. Intre aceste epistole, Origen se folosește în acest scop mai ales de cea către *Galateni*, *I Corinteni*, *Romani* și *Ebrei* ¹⁾.

O altă autoritate pe care o aduce Origen spre a sprijini existența sensului alegoric, e scrierea *Păstorul* a lui *Herma*. Aceasta conține, după cum se știe, viziuni al căror înțeles e tălmăcit alegoric.

Intemeindu-se pe asemenea exemple, Origen se crede îndreptățit să afirme că întrucât în Scriptură există un sens alegoric și ascuns, atunci multe din istorisirii nu trebuie luate după literă, ci după simbolul lor.

În acest chip, Origen trece la a doua parte

1). Iată unele locuri din asemenea epistole pe cari le aduce Origen ca un temei de interpretare figurată: *Galat.* IV, 21 și următoarele; *I Corint.* II 7, IX 9, X 4. 11. 18; *Romani* IX 6; *Ebrei* VIII 5, XII 22; *Colos.* II 16 (Vezi *Περὶ Ἀρχῶν*: *Migne* P. G. vol. XI, col. 368-369 și 388.

a argumentării lui, în care dă locuri din Scriptură cari sunt imposibile de luat după sensul literal și deci trebuie luate în sens alegoric. Asemenea locuri sunt găsite de Origen pretutindeni în Scriptură: în *geneză*, în *lege*, în *profeși*, în *evangelii* și chiar în *epistole*. El le aduce totodată ca un răspuns lui Celsus, pentru a-i dovedi că Scriptura nu poate fi înțeleasă numai literal.

De pildă, pasagiul din *geneză* despre paradis, arborii din acesta, pomul binelui și al răului ș. a. trebuie înțelese figurat iar nu ca o istorisire reală: „Cine e deci acela care având rațiune (τις γούν νοῦν ἔχων), va crede că în prima, a doua și a treia zi, a fost seară și dimineață, fără să existe soare, nici lună și nici stele?... Cine-i deasemenea acela atât de stupid (ἡλθιός) ca să creadă că Dumnezeu a plantat arbori în Paradis... și că Adam s'a ascuns sub pom?... Nu cred să se îndoiască cineva că sub acestea se indică unele mistere, ascunse în mod figurat sub o istorisire aparentă, dar nu întâmplată în mod real” 1).

Deasemenea în *legea lui Moise*, porunca din Exod XVI 29, unde se ordonă că în ziua de Sabat să stați fiecare în casa voastră și nimeni să nu iese din locul său, este o poruncă „imposibil de ținut după literă”, zice Origen (ἄδύνατον ἐστὶ κατὰ τὴν λέξιν φυλαχθῆναι) 2).

Și *profeșii* au după Origen multe locuri în cari „nu litera, ci spiritul” trebuie înțeles. Așa,

1). *Ibid.* vol. XI col. 377. Origen împrumută astfel din interpretarea lui Filon.

2). *Ibid.* vol. XI col. 380.

profețiile cari privesc orașe și nații, ca cele despre Ierusalim, Israel, Iuda, Iacob, Egipt, Babilon, Tir, Sidon și celelalte nații nu trebuie luate în sensul literal, căci acestea presupun unele mistere 1). Ca să sprijine aceasta, arată el că nu pot fi luate după sensul literal pasagii ca acestea: Ezechiel XXVI și urm., XXIX și urm., Isaia XIV și urm. Așa de pildă istorisirile despre Nabucodonosor, mai ales cele spuse în Isaia, nu pot să fie adevărate „căci nici nu a căzut din cer, nici nu era un luceafăr și nici n'a răsărit dimineața pe pământ omul Nabucodonosor” 2).

Asemenea istorisiri sunt numai aparente, căci în ele se ascund alte înțelesuri.

Din *evangelii*, Origen scoate deasemenea unele pasagii cari i se par absurde după sensul literal și deci cari trebuie înțelese în chip figurat. Așa de pildă, cuvintele Mântuitorului: „Eu n'am fost trimis decât la oile cele pierdute ale casei lui Israel” (Mat. XV 24) nu au un sens literal, cum îl înțelegeau Ebioniții, ci un alt sens alegoric-spiritual. Tot sens figurat au și alte cuvinte ale Mântuitorului, ca porunca „să nu salutați pe nimeni pe cale” (Luca X 4); deasemenea cuvintele din Ioan 14 12 zise ucenicilor nu pot fi luate în sens literal după Origen, căci ce lucruri minunate au putut să facă discipolii mai mult decât Iisus? Căci cea mai mare minune e învierea din morți; dar ei n'au înviat pe nimeni, ci numai au vindecat și chiar

1). *Ibid.* vol. XI col. 389: μή σαρκίνως ἡμῶν ἐκλαμβανόντων ταῦτα, μυστήρια τοιαῦτα τοῦ ἀποβάλλουσιν.

2). *Ibid.* vol. XI col. 392.

dacă am admite unele istorisiri, ei tot n'au făcut mai mult decât Iisus ¹⁾).

Nici măcar *epistolele* Noului Testament nu i se par lui Origen așa de ușoare la înțeles pe cât par. Nici acestea nu sunt scutite de un sens mistic, care trebuie găsit prin ocolirea literei și prin o ridicare la figura adevărată a înțelesului spiritual.

Deaceia, dupăcum împărăția cerurilor se aseamănă comoarei celei ascunse în țarină, tot astfel ne sfătuiește Origen să înțelegem că nu țarina, adică „*ceeace e vizibil, superficial și comun în Scriptură*” este realitatea spirituală a ei, ci „*cele cari stau mai sus și cari nu sunt văzute de toți* (οὐ πᾶσιν ὁρώμενα)”, constituie „*comorile ascunse ale înțelepciunii și cunoștinței*” (οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως ἀπόκρυφοί) ²⁾

Iată de ce Origen are cuvinte cât se poate de aspre pentru cei cari ar înțelege Scriptura numai după literă. Sunt niște „*ἰδιώται*” (necultivați) acei cari nu știu să interpreteze în chip figurat, ci cred numai în „*litera goală*” ³⁾.

După el deci, sensul literal este numai al mulțimei, al oamenilor neinstruiți în tainele Scripturei, pecând sensul figurat și spiritual e privilegiul celor înaintați, al oamenilor spirituali ⁴⁾.

1). *Ibid.* vol. XI col. 381 și 389.

2). *Ibid.* vol. XI col. 396.

3). Ἰδιωτῶν γὰρ μάλιστα ἐστὶ, μὴ εἰδόντων τροπολογεῖν... ἀλλὰ τῶ γραμματικῷ πιστευόντων: *Coment. în Mat: Migne P. G. v. XIII col. 868.*

4). *Omnis Scriptura a mediocribus quidem secundum historiam intelligatur, a spiritalibus autem et perfectis secundum mysterium spiritale* (Migne P. G. vol. XIII col. 1633), deoarece trebuie să comparăm pe cele spirituale cu cele spirituale: *debemus spiritalibus spiritalia comparare* (*Ibid.* col. 1681).

Accentuând sensul alegoric al Scripturei, Origen pare astfel că se apropie de concepția gnostică, după care numai cei spirituali (πνευματικοί) erau considerați a fi în stare să se apropie de mântuire și de cunoașterea lui D-zeu. Aceasta e numai o impresie aparentă. Cei simplii și mediocrii, deși nu pot cunoaște sensul spiritual al Scripturei, pot fi încă mântuiți măcar citind simpla istorisire după sensul literal: „*acei însă cari urmează după litera evangheliei, adică simpla ei istorisire, sunt mântuiți, pentru că chiar și însăși singura istorisire a evangheliei în chip simplu, ajunge celor simpli pentru mântuire*” ¹⁾. Cu această declarație, Origen recunoaște valoarea sensului literal, pe care nu-l distruge, deși pe acesta el înalță superioritatea sensului alegoric. Acest sens are pentru Origen nu numai un motiv apologetic împotriva dușmanilor creștinismului, dar îi servește și ca un instrument *critic*, cu care înlătură el toate dificultățile cari pot naște în citirea Scripturei și cari privesc uneori nepotrivirile aparente, greutăți morale sau de interpretare.

Așa de pildă, chestiunea *sinoptică* e rezolvată de Origen în chip foarte ușor, îndată ce recurge la sensul figurat. Orice câteori găsește în evanghelii contraziceri sau nepotriviri părute, Origen aplică îndată cheia alegoriei. Nici n'ar găsi altă soluție, din moment ce a admis că Scriptura e inspirată până în ultima literă.

1). „*Litteram autem Evangelii qui sequuntur, id est simplicem narrationem ipsius, salvantur quoniam et ipsa sola Evangelii narratio simplex sufficit simplicioribus ad salutem*” (*Coment. în Mat. Migne P. G. vol. XIII col. 1635*).

Marcion, ca să facă față greutăților ce nasc din armonizarea evangheliilor, fusese nevoit să respingă pasagiile cari i se păreau imposibile după sensul literal, singurul recunoscut de el. Origen, ca unul care păstrează toată Scriptura fără să arunce o literă din ea, a trebuit să ia o altă atitudine pentru a putea armoniza evangheliile cu teoria lui de inspirație și această metodă e cea a *alegoriei*.

Origen are un ochiu critic foarte fin. El observă de pildă că nu se potrivește istorisirea despre Maria, sau femeia care unge pe Iisus înainte de răstignire. Intr'un fel e la Matei și Marcu, altfel la Luca, altfel la Ioan ¹⁾. Din aceasta trebuie oare să zicem că evangheliștii se contrazic? Dar a zice aceasta e lucru impios, deci e nevoie a zice că n'au scris toți evangheliștii despre aceiași femeie, ci s'au des- pre trei, sau despre patru. Oricum, de a fost una, două sau trei femei deosebite, *ceeace e important în planul evangheliștilor a fost cu privire la mistere și deci ei nu s'au îngrijit suficient ca să istorisească povestirile după veritate, ci să expună misterele lucrurilor cari nășteau din istorisire* ²⁾. Atenția evangheliștilor nu era deci atât la veritatea literală a istoriei, cât la adevărul spiritual și mistic pe care voiau să-l comunice sub forma unei povestiri.

1). Comp. Mat. XXVI 6-13, Marc XIV 3-9, Luca VII 36-38 și Ioan XII 1-8.

2). *Principaliter evangelistarum propositum fuit rescipiens ad mysteria et non satis curaverunt historiae, sed ut rerum mysteria quae ex historia nascebantur, exponerent* (Origenis in Mat. Comment. Migne P. G. vol. XIII col. 1723). Acest principiu servește și astăzi când e vorba de discuta valoarea istorică a Evangheliilor în raport cu valoarea lor spirituală.

Sensul figurat îl ajută deci pe Origen să rezolve greutăți apologetice și critice, satisfăcându-i totodată concepția lui despre inspirație și principiile lui filozofice. Pentru aceste motive și în acest chip, părăsind litera se ridică el la „*figurație*” (τροπολογία). Deaceia cuvântul acesta cât și verbul derivat se găsesc atât de des în scrierile lui (τροπολογεῖν și τροπολογιτέον). Expresia de „*alegorie, a alegoriza*” (ἀλληγορία și ἀλληγορεῖν) sunt întrebuintate de el mai rar, deși în sens echivalent cu cele de mai sus: sunt expresiile cari arată că Origen trece dela sensul literal la cel spiritual-alegoric.

c) *Sensul moral*. Rămâne de văzut care e sensul al treilea pe care îl distinge Origen ca fiind cel al sufletului (ψυχῆς) și intermediar între cel corporal și spiritual.

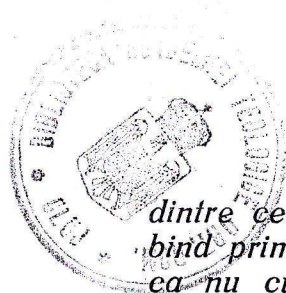
Sensul acesta nu se distinge prea clar în interpretarea lui Origen, deși e afirmat în chip lămurit. Pare a se confunda adesea cu sensul spiritual, în orice caz, nu-i decât o ramură a acestuia. L'am putea numi sensul *moral*, sau aplicația *morală* a sensului literal.

Inadevăr, unele interpretări nu sunt nici după sensul literal și nu pot fi considerate nici ca alegorii. Ele dau mai mult impresia unor aplicări practice și moralizatoare către creștini. Asemenea interpretări, destul de numeroase la Origen, sunt făcute tot cu o aruncare dela sensul literal (μεταβαλλονται). O astfel de aplicare practică impresionantă e cea făcută la pasagiul unde *Iisus alungă pe vânzătorii din templu* (Mat. XXI ¹²⁾). Templul e sufletul nostru, vânzările sunt păcatele noastre ¹³⁾.

BIBLIOTECA

Inv. nr. 2710

Cota nr. 220

dintre cei ce stau pe scaun bisericesc și iubind primele scaune în adunări, să ia aminte ea nu cumva să stea în așa fel pe scaunul său, încât venind Iisus, să i-l răstoarne, ca vrednici de distrugere" ¹⁾).

Când Origen zice aici că templul e sufletul nostru și că vânzările din templu sunt păcatele noastre, face desigur o abatere dela sensul literal, însă numai pentru un scop moral și întăritor pentru suflet. Totastfel, vorbind despre Lazăr cel înviat din morți (Ioan cap. XI și urm.), Origen ne spune că sunt și acum Lazări cari rămân morți între morți, zăcând în mormânt. După rugăciunea lui Iisus însă sunt chemați din mormânt afară și sunt făcuți vii de vocea cea mare a lui Iisus ²⁾).

În acest chip, sensul unui text e dobândit prin o figură care nu face nici-o violență textului cum face alegoria, ci e o plăcută asemănare morală, dupăcum un predicator poate face multe de acest fel, citând din Scriptură spre a combate un rău. E un sens deci intermediar între cel literal și alegoric, care poate fi numit *sens moral*. Acesta se desprinde imediat din cel literal, însă nu se depărtează prea mult de acesta ca cel curat alegoric. Prin sensul moral, elementele textului literal sunt figurate cu părți ale ființei noastre, ca suflet și trup, păcat și virtuți, etc. Sensul moral e superior celui literal, dar nu atinge după Origen înălțimea celui spiritual alegoric. Mai totdeauna Origen explică întâi sensul literal (cor-

1). Ibid. vol. XIII col. 1452.

2). Coment. în Ioan vol. XIV col. 693.

poral) al unui text, ca fiind cel mai simplu și dela acesta urcă apoi la cel moral și la cel spiritual: *Haec corporaliter dicta sunt. Moraliter autem hoc modo...* Ascende nunc ad *moralem intellectum et spiritalem* ¹⁾).

Acestea sunt sensurile scripturei după Origen și felul cum înfățișează el existența și importanța fiecărui sens.

4). *Limita între sensul literal și între cel spiritual-alegoric* poate fi însă definită în interpretarea diferitelor locuri din Scriptură? Cu alte cuvinte, când și unde avem să aflăm un sens alegoric și unde trebuie să rămânem la cel literal-istoric? Poate oare cineva să deducă din existența sensului alegoric că toată Scriptura ar fi o alegorie?

Origen se apără împotriva acelor care ar crede că dacă admite un sens figurat în Scriptură, atunci n'ar mai fi nici-o istorisire adevărată, sau că nici-o legiuire n'ar trebui să fie ținută după literă, sau să presupunem că cele scrise după literă despre Mântuitorul n'ar fi adevărate și deci că nici-o lege sau poruncă a Lui n'ar trebui păzită după literă. Deaceia el pune o regulă pentru locurile unde existența sensului literal-istoric e neîndoioasă, deci locuri a căror istorisire e adevărată. Așa de pildă, nimeni nu se poate îndoi că Abraam a fost îngropat într-o peșteră în Hebron, sau că Ierusalim e capitala Iudeii, sau că în Ierusalim a fost clădit templul lui Dumnezeu și alte multe istorisiri ca acestea (*και άλλα μυρία*). Cine se poate iarăși îndoi că porunca din lege să cinstești pe

1). Coment. în Mat. Migne P. G. vol. XIII col. 1640 și 1646.

tatăl și pe mama ta (Exod. 20¹²) n'ar trebui păzită după literă, ca și celelalte porunci: *să nu furi, să nu ucizi, să nu fii desfrânat*, ș. a. ? ¹⁾ Tot întocmai după literă trebuie îndeplinite și poruncile Mântuitorului cum e cea care ne ordonă să nu jurăm de loc (Mat. V³⁴) ș. a.

Dar sensul literal-istoric are o limită numai la asemenea fapte idiscutabile și ușor de interpretat. Sensul mistic e însă mai greu de aflat și de precizat unde anume se găsește. Tocmai aci stă datoria interpretului adevărat, să știe care istorisire a fost după literă și care nu, sau care poruncă trebuie păzită întocmai și care nu. La această datorie s'ar fi gândit Mântuitorul când a zis: „*cercetați scripturile*” (Ioan V,³⁹). Se poate spune însă că sunt trei reguli după Origen, cari ușurează interpretului aflarea sensului mistic în genere: a) Acesta există în locurile cari după sensul literal ar părea absurde sau false (quoties falsa, inutiles, Deoque indigna); b) în cărțile istorice și profetice unde e vorba de cetăți și împărați în cer, de războaie, căsătorii, nații și orașe străine, etc. c) în toată legea ceremonială iudaică, care trebuie interpretată alegoric, precum și în genere, tot ceeace e declarat în numele legii (quidquid vero nomine legis declaratur, id allegorice explicandum) ²⁾.

Deci nu toate locurile din Scriptură au un sens literal-istoric, deși toate pot avea un sens mistic spiritual: διακείμεθα γὰρ ἡμεῖς περὶ πάσης τῆς θείας Γραφῆς, ὅτι πᾶσα μὲν ἔχει τὸ πνευματικὸν, οὐ πᾶσα

1). Περὶ Ἀρχῶν: Migne P. G. vol. XI col. 384.

2). Praefatio Migne P. G. vol. XII col. 27-29.

δὲ τὸ σωματικὸν ¹⁾. Deci toate locurile din Scriptură pot fi alegorizate, având și un sens spiritual, dar nu toate trebuie luate ad litteram. Deși sensul spiritual poate fi pretutindeni în Scriptură, Origen ne sfătuește să rămânem strânși de adevărul istoriei așa cum reese după sensul literal, căci numai pe acesta înțelege el că se poate încerca cineva să se ridice la cel spiritual. Aceasta rezumă toată atitudinea lui Origen: întâi *veritatea* istorico-literală a textului și apoi înțelegerea spirituală, *alegorică* ²⁾.

5). *Câteva exemple de interpretare alegorică la Origen*. Din expunerea de mai sus s'a putut vedea că Origen părăsește în multe locuri sensul literal-istoric, interpretarea alegorică fiind mult folosită de el. E important deci de notat că el sacrifică astfel adevărul real-istoric al creației după Geneză, precum și realitatea istorică a multor părți din cărțile istorice și profetice ale Vechiului Testament.

În Noul Testament, alegoria lui e mai puțin simțită, totuși ține și aci un loc important în interpretare.

Mînunea cu săturarea celor 5000 de oameni (Mat. 14,¹⁴⁻²¹) e un model de interpretare figurată ³⁾. Mîncarea de care are nevoie mulțimea înseamnă cuvântul lui Dumnezeu, sau Scriptura. Cei ce urmau lui Iisus, sunt cei ce serveau sub lege și profeti. Ucenicii roagă

1). Περὶ Ἀρχῶν, ibid. vol. XI col. 385.

2). „Haec enim licet habeant spiritalem intellectum, tamen manente prius historiae veritate, etiam spiritualis recipiendus est sens” (Migne P. G. vol. XIV col. 1297).

3). Coment. în Mat. Migne. P. G. vol. XIII col. 904 și urm.

pe Iisus să dea drumul acestei mulțimi să meargă în orașe sau în sate ca să găsească mâncare, adică litera legii, profețiile și celelalte porunci. Dar Iisus poruncește ucenicilor: „dați-le voi să mănânce“, cași cum ar zice: vă închipuți voi că mulțimea aceasta mare care are nevoie de mâncare și dacă se va duce de la mine (cuvântul lui D-zeu), o va găsi la sate (în sistemele filosofice, în litera legii, ș. a.) decât dacă rămâne lângă mine? Deaceia, întrucât pe voi v'am pregătit și cunoașteți astfel cuvântul lui Dumnezeu, voi „dați-le să mănânce“. Iar Iisus luând cele 5 pâini a saturat cei 5.000 de oameni.

Parabola năvodului (Mat. 13,⁴⁷ și urm.) dă prilej lui Origen să desvolte o întreagă alegorie de natură dogmatică și morală. Năvodul înseamnă Scriptura, nefiind desăvârșit decât dela Christos. Aruncat în mare, năvodul strânge tot felul de lucruri, ceea ce figurat înseamnă că Scriptura strânge la credință din toate neamurile. El e tras la țarm, adică la împlinirea veacurilor, de către îngeri. Marea e „viața cea sbuciumată a oamenilor de pretulindeni în lume“. Din faptul că în năvod sunt trași la mal pești de toată mâna, Origen trage o învățătură dogmatică în sensul că natura nu-i în noi cauza răului, dupăcum nu-i nici a justificărei noastre ¹⁾. Tot figurat e interpretată *umblarea pe mare* a lui Iisus precum și *schimbarea la față*

1). Migne I. G. vol. XIII col. 860-868. Acest text înscrie pe Origen împotriva teoriei de predestinație calvinistă și totodată împotriva teoriei gnostice care consideră natura trupească ca un rău în sine, ca motivul păcatului *ὅτι γὰρ φύσις ἐν ἡμῖν αἰτία τῆς πονηρίας, ... οὐδὲ φύσις αἰτία δικαιοσύνης* (ibid. col. 860).

unde hainele cele albe ca lumina sunt cuvintele și literile Evangheliilor ¹⁾.

Evanghelia după Ioan este însă alegorizată cu mai multă preferință. Intrucât Origen o socotește o evanghelie „*spirituală*“ și pârga Scripturii, el e la largul său să o alegorizeze aproape la fiecare pas, mai ales că însuși Mântuitorul vorbește aci mai des în alegorii și metafore. Deaceia, comentariul lui Origen în evanghelia după Ioan constituie cea mai însemnată operă a lui între comentariile Noului Testament arătând toată măestria în metoda alegorică, deși astfel este cel mai simbolic și mai puțin util interpretului legat de sensul literal. Cuvintele ἐν ἀρχῇ (Ioan I ¹⁾) figurează *înțelepciunea*, pen-trucă σοφία ἀρχὴ ἐστίν. Nu mai puțin de 5 volume au fost consacrate de Origen numai prologului din evanghelia după sf. Ioan, unde putea să-și desfășoare tot talentul lui de alegorist. Minunea dela Cana, convorbirea cu Samari-teanca, spălarea picioarelor, Lazăr cel înviat ș. a. au un sens mistic ²⁾.

Numerile din Scriptură au deasemenea un înțeles secret. Nu cantitatea numărului, ci sensul lui ascuns trebuie luat în seamă de interpret. Numerile 1, 2, 3, 4, 6, 7, 10 ș. a. au un secret fiecare, fiind simbolul unor adevăruri superioare ³⁾.

1). Ibid. vol. XIII col. 924 și 1069.

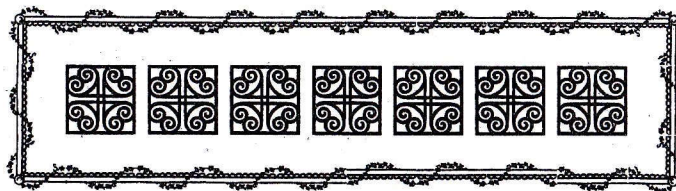
2). Un rezumat în „*Die Genesis des Iohannes-Evangeliums* de Albrecht Thoma. Berlin 1882 (p. 885 și urm).

3). Origen consideră că numărul 6 e cel mai desăvârșit, căci se compune din dublul unității, înmulțit cu 3, care e iarăși număr însemnat. Apoi vin numere ca 7, 4 și 28. (Migne P. G. vol. XIV col. 680-681).

În tendința de alegorizare a lui Origen, el micșorează realitatea istorică a celor întâmplate și istorisite, căci ceea ce s'a întâmplat corporal este numai o asemănare, un tip al realității ce va să fie. Deaceia, *Origen poate fi considerat ca cel mai însemnat reprezentant al interpretării alegorice a Scripturii*.

Sunt și astăzi interpreți cari se folosesc de o alegorizare a Scripturii. De pildă, pentru *Loisy*, *Couchoud* și *Alfaric*, minunile și multe alte fapte din Biblie nu-s decât alegorii și simboale.

Dar ce deosebire între motivul acestora de a alegoriza și între cel al lui Origen! Pecând cei de astăzi vor să ocolească minunile și înțelesul divin al Scripturii numai pentru a satisface necredința lor raționalistă, Origen alerge la alegorie dintr'un motiv cu totul opus: dintr'un exces de credință și pietate, dintr'un avânt apologetic și metafizic. El n'a rupt în totul legătura cu realitatea sensului literal, deși alegorismul lui cuprinde desigur multe închipuiri subiective. Acestea îi servesc însă ca încercări de-a sbura spre dumnezeire, iar nu ca plâsmuiri spre a se depărta de ea. Origen e cel mai mare interpret care a crezut că poate folosi credința creștină și înțelegerea Bibliei prin alegorie. Reușit-a el?

CAPITOLUL IV.

Critica interpretării alegorice a lui Origen.

- 1). Folosul alegoriei pentru Origen și pericolul acestei metode. — 2). Școala din Antiohia împotriva alegorismului.
- 3). Chestiune de actualitate pentru citirea și interpretarea Scripturii: extrema papistașă și cea protestantă-sectantă; adevărata soluție.

1). Origen a fost fără îndoială cea mai erudită personalitate creștină a veacului său. Operele lui voluminoase, vasta lui cultură, darurile naturale, pasiunea ce-a pus în studiu până la abnegarea de sine, acel fond sufletesc optimist care îl făcea să spere în triumful final al binelui și al apropierii de dumnezeire, arată că puține veacuri se pot fali cu figura unui Origen.

Dar pe cât de strălucită a fost personalitatea lui, pe atât de grea povara ce i-o puneau în spate condițiile timpului său: persecuții din afară, erezii înăuntru, atacurile câinoase ale Iudeilor și păgânilor, toate împotriva creștinismului. În fața atâtor piedici, personalitatea lui Origen trebuia să încerce să înfrângă rezisten-

tele și totodată să creeze un sistem pozitiv în toate ramurile teologice: doctrină, apologetică, exegeză și critică textuală. Nu-i deci de mirare că sistemele lui în genere au avut apoi să sufere multe corectări. Nici sistemul lui de interpretare a Scripturei n'a putut să rămână în forma în care l-a conceput el, deci e nevoie de câteva cuvinte critice asupra sistemului său alegoric de interpretare.

Metoda lui avea mai multe avantagii pentru timpul său. Alegorismul îl ajută să înlăture dificultățile literare din Scriptură, să armonizeze ideile lui teologice și filosofice, să illustreze doctrina lui și totodată să explice anularea ceremonialului iudaic din V. T. Intrucât creștinismul nu-i religia literei, ci a spiritului, Origen încercase prin alegorie să ridice concepția creștină deasupra literei scrise, spre anumite adevăruri spirituale.

Dar pe cât i se părea de ispititoare metoda alegorică în scopul de mai sus, pe atât de dăunătoare este ea privită în chip obiectiv.

Mai întâi, disprețul pe care îl arată Origen sensului literal vatămă credința creștină, deoarece *întregul edificiu al religiunii noastre e fondat pe sensul literal*. Credința în realitatea sensului istoric al celor scrise în Scriptură formează izvorul credinței. Dacă de pildă ar înțelege cineva că pâinea și sângele dela sfânta Euharistie ar fi simboale iar nu realități ale trupului și sângelui Domnului, atunci ce taină mântuitoare ar mai putea fi instituirea ei la cina cea de taină?

Deasemenea, dacă valoarea sensului literal e micșorată sau e dată în falș, atunci însăși autoritatea Scripturei ar fi sdruncinată nu numai față de păgâni și eretici, dar și față de creștini. Dacă Scriptura ar avea locuri cari ar fi lipsite de un sens literal-istoric, atunci păgânii au prilejul să o respingă mai degrabă ca nedemnă de inspirația divină, decât să o interpreteze după alegorii. Ereticii pot și ei să întoarcă în acest caz locurile din Scriptură în sprijinul lor, luându-le figurat acolo unde sensul literal e împotriva rătăcirii lor. Infine, creștinii ar cădea în nedumerire dacă ar trebui să renunțe în unele locuri la sensul literal, pentru figurații și alegorii.

Altă critică ce se poate aduce sistemului de interpretare alegorică, e că e dispus să cadă în *subiectivism* și *închipuiri*, deoarece sensul alegoric poate să varieze dela persoană la persoană și chiar la aceiaș persoană privind acelaș text. Iată deci deschis pericolul de-a citi în Scripturi propriile noastre gânduri și imaginații!

Infine, argumentul lui Origen că atât Iisus cât și sfântul ap. Pavel s'au folosit de alegorie în interpretarea Vechiului Testament, nu poate să îndreptățească un sistem de interpretare curat alegoric. Dacă Mântuitorul ia în chip figurat istorisirea despre profetul Iona și dacă sf. ap. Pavel interpretează alegoric unele locuri din Vechiul Testament, nu rezultă că în gândul lor nu ar mai rămâne nimic din sensul literal. Nici nu învață sf. apostol Pavel că toate locurile din Vechiul Testament sunt figuri și nici nu ne spune el că sensul literal trebuie con-

damnat. Dacă uneori el se folosește de înțelesul alegoric, nu face aceasta într'un chip abuziv ca Origen ¹⁾.

Deaceia, când Origen tăgăduiește realitatea sensului istoric în istorisirea creației, a paradisiului, cât și a atâtor alte locuri din Scriptură, el răpește credinței ceva din temeiul ei. Sistemul alegoric putea să pară bun și nepericulos pentru epoca lui Origen, când toată lumea trăia într'o atmosferă de alegorism și când lipsa sensului critic era aproape generală. Inșă asemenea maladii imaginative sunt trecătoare, căci mintea umană iubește mai mult litera pozitivă decât imaginația subiectivă.

2). Deaceia, școala creștină din Antiohia cât și majoritatea scriitorilor după Origen, n'au aprobat exagerarea metodei alegorice. Sfinții părinți revin la sensul *literal* și condamnă metoda alegoriștilor, între cari Origen ocupă primul loc.

Sf. Vasile cel Mare atacă cu înverșunare metoda alegoriștilor în *homilia IX* din *Hexameron*. El amintește de metoda alegorică și de cei cari o practică „cari zic că apa nu-i apă, ci o altă natură oarecare, iar planta și peștele le interpretează dupăcum li se pare lor. Dar eu, când aud iarbă, iarbă înțeleg și plantă, pește, fiară și dobitoc, toate precum sunt spuse așa le primesc... Să se înțeleagă deci precum este scris” ²⁾. Iar în *homilia a III-a* atacă pe cei

1). ...allegoricae quidem methodo auctoritatem conciliat, sed non eo quo illo abusus est Origenes, modo (Praefatio, Migne P. G. vol. XII col. 38).

2). Migne P. G. vol. XXIX col. 188-189.

cari alegorizează apele despre care se vorbește în *Geneză* și cari le interpretează în chip figurat ca pe niște puteri spirituale și necorporale. Sf. Vasile împotriva acestora afirmă sensul literal, căci unde e vorba despre apă, apă să înțelegem (τὸ ὕδωρ, ὕδωρ νοήσωμεν) ¹⁾. Intre alegoriștii (οἱ ἀλληγοροῦντες) combătuți de sf. Vasile, Origen e indicat în mod vădit, deși nu pe nume.

Sf. Ioan Chrisostom observă bine pericolul metodei alegorice.

În omilia XIII din *Geneză* (cap. II), vorbind despre paradis, el desminte cu tărie „pe cei cari spun că paradisul nu-i pe pământ ci în cer și cari visează niște basme ca acestea”. Împotriva acestora cari ocolesc înțelesul literal, sf. Ioan Chrisostom îndeamnă pe ascultător să înțeleagă dupăcum scrie Scriptura prin litere, deci că a fost un paradis real și în locul cel arătat spre răsărit. După aceia adaogă el următoarea observație, care poate fi socotită ca cea mai grea lovitură împotriva alegorismului: „a nu crede în cele ce se află în sfânta Scriptură, ci a scoate altele din cugețul propriu, socot că aduce un mare pericol pentru acei ce îndrăznesc să facă acest lucru”. (Migne P. G. vol. LIII col. 108-109).

Deasemenea, sf. Eustațiu de Antiohia numește metoda lui Origen: futils vavillationes. Tot împotriva acesteia se declară Grigore de Nazians, Ieronim și Augustin ²⁾.

Din acestea se vede că metoda alegorică de

1). Ibid. col. 73 și 76.

2). Vezi *Praefatio* la operele lui Origen: Migne P. G. vol. XII p. 35 și 39.

interpretare a fost respinsă în genere de părinții și scriitorii bisericești, cari ne învață să urmărim de aproape sensul *literal*, iar când e vorba de figuri, să fim atenți a nu distruge ceva din acesta. Metoda literală a școalei din Antiohia a reușit să se impună față de cea alegorică a lui Origen și să formeze un nou capitol în istoria exegezei. Intre punctele de condamnare de mai târziu contra lui Origen, cel al 6 și 7-lea priveau modul alegoric de interpretare al Scripturei! *

Dacă totuși Origen a fost pe drept atacat pentru abuzul lui de alegorie, aceasta n'a fost desființată în totul din interpretarea sfintei Scripturi. Existența unui sens ascuns și spiritual nu-i cu totul înlăturată de metoda literală. Origen nu era în totul greșit când afirma că întrucât Scriptura conține un sens ascuns, nu oricine poate să o interpreteze așa cum trebuie.

3). O chestiune de actualitate pentru citirea și interpretarea Scripturei este dacă poate oricine să înțeleagă sensul acesteia sau nu. Această chestiune poate servi ca o aplicație a studiului de față.

Două atitudini opuse stau față în față: cea a bisericii papistașe și cea a raționalismului protestant urmat și de sectanți.

Atitudinea bisericii papistașe a început lămurit dela *sinodul din Trentin* (1546). La 8 Aprilie din acel an, acest sinod publică decretul „*de editione et usu sacrorum librorum*” prin care interpretarea Scripturei e pusă sub cenzura bisericii, iar contravenienții pedepsiti.

La fel au procedat papii *Piu al IV-lea* (an.

1564), *sinodul Vaticanului* (1870), iar mai de curând, *Leon XIII* în 1893. Acesta arată într'o enciclică către profesorii de exegeză că în Scriptură există un sens *ascuns, spiritual* ¹⁾. De observat că definirea acestei atitudini papistașe, care se apropie în alt chip de concepția lui Origen, începe *după* ivirea protestantismului și deci cu un scop vădit de apărare. În această reacțiune, biserica romano-papistașă ar fi vrut prin sinodul din Trentin să oprească pe laici să interpreteze Scriptura, ba încă chiar și pe clerici, dând voie numai unor anumiți pentru aceasta. O asemenea concepție, deși nu aplicată, nu înseamnă decât a repeta cuvintele puse prin traducere latină în gura lui Origen că „*difficilem, ne dicatur impossibile, mysticos quos habet Scriptura, sensus investigare*” ²⁾.

Dar o asemenea atitudine se expune la neajunsuri grave. Pentruce am mai apela atunci la citirea Scripturei în popor? Pentruce am face atâta muncă zadarnică să răspândim cuvântul evangheliei? Răul de astăzi în lume nu constă oare tocmai în faptul că lumea s'a izolat de Scriptură, nu o mai citește și deci n'o mai cunoaște nici măcar în părțile ei cele mai folosite?

Concepția lui Origen, reluată în alt chip și de biserică papală, ar nimici răspândirea Scripturei în popor și deci în lume. Interpretarea și înțelegerea ei ar rămâne privilegiul numai al unora, al celor spirituali. Scriptura ar fi o

1). Vezi art. *Interpretation de l'Ecriture* par Manganot et Rivière p. 2290-2343, indeosebi p. 2294-2295 (în *Dict. catholique de la foi*).

2). *Praefatio*: Migne P. G. vol. XII pag. 34.

carte enigmatică în fața mulțimei și deci ar rămâne numai ca un tezaur pe sfânta masă. Biserica singură și slujitorii ei direcți ar avea darul să o adâncească, poate nici ei înșiși dacă spiritul sfânt nu-i călăuzește la descoperirea sensului ascuns al Scripturei.

Ar fi o concluzie periculoasă și imposibilă pentru creștinism. Când sf. apostol Pavel scria epistolele sale, el se adresa către *toți* creștinii (τῇ πάσῃ ἐκκλησίᾳ); Iisus a vorbit nu numai ucenicilor ci și poporului; poporul are datoria, ca și clericii, să citească Scriptura. A citi însă înseamnă într'un sens și a interpreta, căci n'ar fi posibilă citirea fără un sens al literei. Acesta e impasul în care s'ar arunca cel care exagerează existența sensului mistic al Scripturei împotriva celui literal și ar socoti ca urmare că foarte puțini ar avea dreptul să o citească și să o interpreteze. Deaceia, cenzura impusă de biserica papală exegezei se resimte de același impas, deaci și criticele ce i s'au adus chiar din sânul ei ¹⁾.

Atitudinea opusă acesteia e cea a sectanților și a protestantismului în genere. După concepția acestora, oricine are puțința să interpreteze Scriptura, presupunând că sensul literal e suficient pentru a fi înțeleasă deplin. Dar și o asemenea atitudine are neajunsuri grave. Lăsăm laoparte greutatea de interpretare provenită din faptul că Scriptura a fost scrisă într'o

1). Critici expuse pe larg în art. *Interpretation de l'Ecriture*, citat mai sus (p. 2299-2309). Obiecțiunile sunt din partea lui *La-grange, Loisy*, pe vremea când acesta făcea încă parte din biserica romano-catolică ș. a.

epocă atât de veche și de variată, ceea ce cere un studiu special pentru adevăratul interpret, dar amintim că dacă interpretarea fiecăruia ar fi normativă pentru sufletul său, atunci ar însemna să se găsească în Scriptură nu numai trei sensuri ca Origen, ci un număr nelimitat de sensuri, tot atâtea cât și indivizi, fiindcă orice om poate avea un chip deosebit de interpretare. Sensul adevărat al Scripturei s'ar confunda cu sensul subiectiv al fiecărei persoane. Scriptura ar deveni astfel un izvor de fabricat secte, toate acestea putând fi înafară de sensul ei obiectiv.

Iată deci cum metoda de interpretare a lui Origen a pus în discuție chestiuni foarte adânci pentru puțința de interpretare a Scripturei. Silit de necesitățile timpului său, el a pus o mare problemă principială de interpretare și a soluționat-o cum a crezut mai nimerit. Greșala lui constă mai mult în exagerarea alegoriei, căci biserica creștină deși a rămas legată mai mult de sensul literal, n'a renunțat cu desăvârșire nici la sensul mistic-spiritual urmat de Origen. O carte cum e *Cântarea Cântărilor* în Scriptură nu poate fi interpretată înadevăr mărginindu-ne la sensul literal, ci admitând și pe cel simbolic și alegoric.

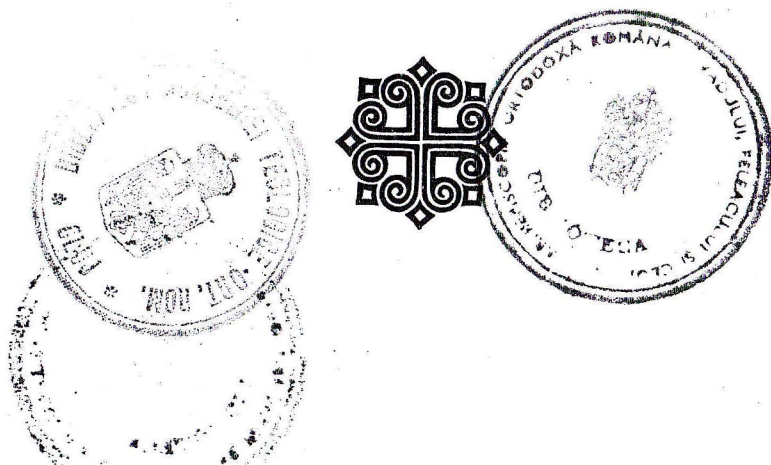
Atitudinea dreaptă deci în viața creștină e că citirea bibliei formează datoria oricărui credincios și că înțelegerea ei îi este la îndemână după puterile lui. Dar acolo unde el simte că ceva îi e nelămurit, aceasta să nu-i producă o piatră de scandal pentru sufletul lui, ci să și-o atribue imperfecțiunii lui de-a

înțelege. În cazurile grele, singur consensul general al bisericii și al sfinților părinți poate decide care e spiritul literei, căci după vorba lui Origen, sunt multe ziceri în Vechiul și Noul Testament cărora li se potrivește fraza sfântului apostol Pavel: *litera ucide, dar spiritul face viu*“.

Biserica ortodoxă adoptă această cale medie, care nu subjugă Scriptura cenzurei bisericești, dar nici n-o lasă pradă capriciului de înțelegere al oricărui individ. Interpretul are toată libertatea de explicare filologică, critică și arheologică, cu condiția însă de-a păstra neștirbită doctrina creștină stabilită de biserică.

Lăsând deci laoparte ceea ce e greșit în sistemul de interpretare al lui Origen, adică exagerarea alegoriei pentru nevoile și după mentalitatea epocii lui, putem folosi multe idei de la primul și marele interpret al Scripturii. Acesta a fost și gândul studiului de față.

Interpretarea Scripturii după Origen poate folosi astfel oricărui cititor, ca o contribuție la istoria dezvoltării exegezei biblice și ca o luminare a multor chestiuni din Ermineutică.

Cuprins.

	pag.
<i>Prefață. Bibliografie</i>	3
I. Opera biblică a lui Origen și mediul în care s'a dezvoltat. 1. Introducerea. — 2. Interpretarea Scripturii înainte de Origen, la Iudei și creștini. — 3. Origen și opera lui biblică. — 4. Mediul în care dezvoltă Origen interpretarea Scripturii	5
II. Concepția lui Origen despre Scriptură. 1. Scriptura ca inspirată până în cea mai mică literă; nimic de prisos, nimic nepotrivit, ci totul armonios. — 2. Canonul cărților sfinte, scrierile Noului Testament și date despre autorii lor. — 3. Impărțirea cărților Scripturii și gradul lor de inspirație. Rezumat	19
III. Metoda de interpretare a lui Origen. 1. Condițiile interpretului. Cum să citim Scriptura. Înțelegerea ei nu-i numai un act rațional, ci și de credință. — 2. Litera și spiritul Scripturii; sensul ei ascuns. — 3. Sensurile Scripturii: a) Sensul literal; b) spiritual alegoric; c) moral. Definirea și exemplificarea lor. — 4. Limita între sensul literal și între cel spiritual alegoric. — 5. Câteva exemple de interpretare alegorică la Origen	33
IV. Critica interpretării alegorice a lui Origen. 1. Folosul alegoriei pentru Origen și pericolul acestei metode. — 2. Școala din Antiohia împotriva alegorismului. — 3. Chestiune de actualitate pentru citirea și interpretarea Scripturii: exfremă papistașă și cea protestantă-sectantă; adevărata soluție	59

